

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

**İZMİR LEVANTEN YAPILARI MİMARİ UNSURLARININ
MİNYATÜRLERLE BELGELENMESİ**

Hazırlayan
Hüsna ÇAKIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Çetin

İZMİR / 2022

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
Yüksek Lisans Tezi

**İZMİR LEVANTEN YAPILARI MİMARİ UNSURLARININ
MİNYATÜRLERLE BELGELENMESİ**

Hazırlayan
Hüsna ÇAKIR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Çetin

İZMİR / 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İzmir Levanten Yapıları Mimari Unsurlarının Minyatürlerle Belgelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih ... / ... / ...

Hüsna ÇAKIR

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün//..... tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göreöğrencisi

Hüsna Çakır'ın İzmir Levanten Yapıları Mimari Unsurlarının Minyatürlerle Belgelenmesi konulu tezi incelenmiş ve aday/...../.....

Tarihinde , saat.....' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra.....dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan ana sanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinolduğuna oyile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Minyatür eserler geçmiş hakkında fikir edinebilmemizi sağlayabilen görsel kaynaklar olarak kullanılabilir. Geçmiş dönemlerde bazı el yazma kitaplara nakşedilen minyatür eserler ilgili konu içeriği hakkında görsel bir ifade sunabilmektedirler. Minyatürler, içinde bulunduğumuz yüzyılda, geçmişe yönelik bir araştırmaya gidilmek istendiğinde bize bu konuda belli noktalara kadar rehberlik edebilmektedirler. Araştırma tezimizin ana iskeleti bu yaklaşım üzerinden şekillenmiştir. İzmir kültürü içinde bir dönem var olan, kimisi günümüze kadar gelmiş olan Levanten topluluğu, toplum üzerinde sosyal olarak bir etki bıraktığı gibi mimari yapılarıyla da kent kimliği üzerinden de aynı etkiye sahip olmuşlardır. Büyük çoğunluğu günümüze kadar gelen mimari yapılar arasında hala aktif olarak kullanılan yapılar da mevcuttur. Yapıların işlevi, kullanım şekli değişse bile hala yaşayan kültürün bir parçası olamaya devam etmektedirler. Levanten topluluğu Buca, Bornova, Karşıyaka gibi İzmir'in farklı noktalarında konumlanmışlardır. Geniş bir dağılım ve çok fazla sayıda mimari yapı olduğundan çalışmamız için Bornova yerleşimi ele alınmıştır. Bornova özelinde 4 adet Levanten yapısı ele alınmak suretiyle konu daha dar bir araştırma ve uygulama ile sınırlandırılmıştır. Tasarımın ana yaklaşımı yapılar için minyatür sanatı ile belgeleme yöntemine gidilerek ele alınması düşünülmüştür. Bu bağlamda uygulaması yapılmış olan mimari yapılar tek murakka kullanılarak bütünde bir dille ifade edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Belgeleme, Levanten, Bornova

ABSTRACT

Miniature works can be used as visual sources that help us gain insights about history. Miniature works which were designed for some manuscripts in previous periods are able to present a visual statement about the relevant topic. Miniatures, within the century we are in now, may guide us to certain extents when we need to carry out a retrospective research. The main framework of the research thesis is formed on this approach. The Levanters who existed for a period in İzmir culture, some of whom still continue their existence today left an influence socially on the society. Moreover, they have had the same influence with the architectures through their town identity. Among most of the extant architectures, there are some available ones that are still used actively. The architectures continue to be a part of the vital culture although their functions and usage have changed. The Levanters are situated in different parts of İzmir such as Buca, Bornova, Karşıyaka. As there is a large dispersion and lots of architectures, this study is dealt with settlements in Bornova district. It is limited with a narrower research and application by taking up seven Levanter architectures specific to Bornova. The main approach of our design is thought to be handled with the miniature craft for architectures and documentation methods. In this context, designs are fulfilled by using one murakka (paper) for each application of the architectures that is carried out.

Key Words: Miniature, Documentation, Levanter, Bornova

ÖNSÖZ

İzmir tarihin içinde önemli bir yere sahip olan Levanten topluluğu bir dönem İzmir içinde oldukça yoğun bir nüfusa sahiptirler. Sürekli olarak değişen dünya düzeninden Levanten topluluğu da etkilenmiştir. Özellikle kurtuluş savaşı sonrası hızla sayıları azalmıştır. Kendileri gitse de İzmir’de bıraktıkları izler hala varlıklarını sürdürmektedir. Bunların başında Levantenlere özgü yapılar gelmektedir. Kendilerine has bir üslupları olan bu yapılar tez çalışmamızın ilham kaynağı olmuştur. Minyatür belgeleme odaklı tez araştırmamız içinde Levantenlerin tarihsel süreç içindeki seyri de ele alınmış ve incelenmiştir. Geniş bir dağılımı sahip olan Levanten yapıları ile ilgili araştırmamız ve uygulama sürecimiz belli sınırlar içerisinde tutulmuştur. Bunun için bölge olarak Bornova yerleşimi tercih edilmiş ve Bornova yerleşimi içinde yer alan Levanten yapılarından yalnızca dört adet Levanten yapısının uygulaması minyatür olarak tasarlanmıştır.

Öncelikle varlığında eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerin esirgemeyen, eğitim ve sanat yolumda başarıya ulaşacağıma inan, bu süreci bitirmeye şahit olamasa da maneviyatını, varlığını hissettiren ve artık aramızda olmayan çok kıymetli babam Hüseyin Çakır’a sonsuz minnetle teşekkürlerimi sunarım.

Tez süreci boyunca desteklerini esirgemeyen, içinde bulunduğumuz bu zorlu süreçte (pandemi) verdiği motivasyon ve ılımlı yaklaşımları ile tez çalışmamı son noktaya kadar getiren, sabrını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım kıymetli Hocam Ayşe Çetin’e teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Lisan ve yüksek lisans dönemi boyunca her danıştığım benden bilgi ve yardımlarını esirgemeyen, bana minyatürü sevdiren, yön veren kıymetli Hocam Filiz Adıgüzel’e, maddi manevi destekleri ile daima yanımda olan aileme, varlığı benim için bir nimet olan canım ablam Şahiye Kılıç’a, destek ve ilgisini esirgemeyen abim Maruf Çakır’a teşekkürlerimi sunarım. İngilizce çevirilerde bana destek olan değerli arkadaşım Banu Bilir’e, her daim yanımda olan Ayşe Topaloğlu’na, varlıkları benim için çok kıymetli olan Barbaros Köyü’ndeki canım arkadaşlarıma, bir baba gibi yanımda duran, maddi manevi desteklerini esirgemeyen Bahri Çivril’e, her daim maddi ve manevi tüm varlığı ile yanımda olan, beni destekleyen sevgili Burak Altun’a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİM LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

BORNOVA TARİHÇESİ, LEVANTEN YAPILANMASI VE LEVANTEN MİMARİSİ

1.1 Giriş	8
1.2 İzmir Tarihçesi	8
1.3 Bornova Tarihçesi	12
1.4 Bornova Levanten Topluluğu	16
1.5 Bornova Yerleşiminde Bulunan Levanten Yapıları	20
1.6. Bornova Levanten Yapıları	23
1.7. Bornova Özelinde Tasarıma Dahil Edilen Levanten Yapıları	31

2. BÖLÜM

BİR BELGELEME YÖNTEMİ OLARAK MİNYATÜR

2.1 Giriş	39
2.2 Minyatür Sanatı ve Tarihçesi	39

2.3 Minyatürlerde Mekan İrdeleme, Mimari Belge Çalışmaları.....	42
---	----

3. BÖLÜM

UYGULAMALAR

3.1. Fotoğraf Üzerinden Dijital Cephe Çizimleri Çalışmaları ve Minyatür Uygulamaları	51
--	----

3.1.1 Bellhomme Köşkü	57
-----------------------------	----

3.1.2 Aliberti Köşkü	60
----------------------------	----

3.1.3 Pandispania Köşkü	64
-------------------------------	----

3.1.4 Richard Whittthall Köşkü	68
--------------------------------------	----

3.2. Sonuç	72
------------------	----

KAYNAKÇA.....	74
---------------	----

ÖZGEÇMİŞ	59
----------	----

RESİM LİSTESİ

Resim 1 (http://izmirfx.mekan360.com/iys_tarihce, 08.12.2020)

Resim 2 Bornova'ya ait bir fotoğraf (<https://bornova.bel.tr/wp-content/uploads/2019/02/0018-1-768x415.jpg>)

Resim 3 (Yılmaz S. , 2006, s. 139)

Resim 4 Aliberti Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Resim 5 Belhomme Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Resim 6 Pandispanya Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Resim 7 Richard Whittall Evi'nin restorasyondan önceki hali
(<http://www.erolsasmaz.com/?oku=779>)

Resim 8 Richard Whittall Evi (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Resim 9 Bellhomme Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir)

Resim 10 Aliberti Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir-Türkiye)

Resim 11 Aliberti Köşkü Arka Cephesi (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir- Türkiye)

Resim 12 Pandispanya Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022)

Resim 13 Richard Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir- Türkiye)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. <http://www.ahmet->

[akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg](http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg), 29.05.2021

Şekil 2 Tournefort'un Voyage to the Levant adlı eserde yer alan İzmir tasviri

(http://www.ahmetakay.com/FileUpload/ep908877/File/izmir_tasviri_.jpg)

Şekil 3 Bornova Haritası (https://cbs.izmir.bel.tr/cbs_portal/IkiBoyutlu, 05.03.2021)

Şekil 4 (Çelik, 2016, s. 11)

Şekil 5 Halkar tasarımının uygulandığı alan

Şekil 6 Halkar tasarımının uygulanmış hali

Şekil 7 Deniz Kompozisyon Alanı

Şekil 8 Tasarımda Yer Alan Deniz Minyatürü

Şekil 9 Levanten Mimari Yapılarının Tasarım Alanları

Şekil 10 Levanten Mimari Yapılarının Kompozisyonunda Tasarımdaki Konumu

Şekil 11 Belhomme Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 12 Belhomme Köşkü Minyatür Uygulaması

Şekil 13 Belhomme Köşkü Tasarım Konumu

Şekil 14 Aliberti Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 15 Aliberti Köşkü Minyatür Uygulaması

Şekil 16 Aliberti Köşkü Tasarım Konumu

Şekil 17 Pandispanya Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 18 Pandispanya Köşkü Minyatür Uygulaması

Şekil 19 Pandispanya Köşkü Tasarım Konumu

Şekil 20 Richard Whittal Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 21 Richard Whittal Köşkü Minyatür Uygulaması

Şekil 22 Richard Köşkü Tasarım Konumu

Şekil 23 Bornova Levanten Yapıları Minyatür Çalışması Genel Görünüm

GİRİŞ

“İzmir/Bornova Levanten Yapıları Mimari Unsurlarının Minyatürlerle Belgelenmesi” başlıklı yüksek lisans tez araştırmamızla ilgili izlenecek yol aşağıda maddeler halinde üç ana başlık ile açıklanacaktır. Birinci başlıkta **amaç**; ikinci başlıkta **kapsam** ve üçüncü başlıkta ise **araştırma-yöntem** açıklanacaktır. Günümüze kadar varlığını koruyarak gelen bu yapılar ile ilgili minyatür eserler bulunmaktadır. Fakat araştırma sürecimiz boyunca bu yönde herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu yapıların minyatür tasarımları akademidik anlamda da bulunması niyetiyle araştırmaya tabi tutulmuştur.

Çalışmanın Amacı

Coğrafi konumlar bir ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi olarak şekillenmesine yön verebilmektedir. Bu bakımdan karadan ve denizlerin konumlarından yararlanmak ekonomiyi etkilemiş, ekonomiyle birlikte kültür bakımından da farklı şekillenmelerin, zenginleşmesinin önü açılmıştır.

Anadolu coğrafyası hem ipek yolunun geçmesi hem de üç tarafının denizlerle kaplı olmasından dolayı ticari bakımdan oldukça önemli avantajlara sahip olmuştur. Deniz ticaretinde en iyi avantajlarından biri Avrupa ve Asya kıtasını birbirine bağlayan boğazlardır. Ayrıca körfezler ve liman şehirleri deniz ticaretinin gelişmesinde yarar sağlamıştır. Avrupa ve Asya arasından bir köprü vazifesi gören Anadolu toprakları bu konumundan dolayı diğer ülkelerden göç almaya başlamıştır. Doğunun verimli ürünlerini Avrupa’ya ihraç etmek isteyen tüccarlar Tanzimat Fermanından sonra farklı ülkelerden göç ederek, deniz ticareti yapabilmek için Anadolu’nun liman şehirlerine göç etmişlerdir.

Coğrafya ve insan ilişkisi bugünkü dünyanın kimliği ve sureti üzerinde oldukça etki yaratmıştır ve bu etki devam etmektedir. Coğrafyanın şekillenmesindeki en büyük etmen ise göçlerdir. İnsanoğlu var olduğu sürece göç etme eğilimi de daima var olmuştur. Buna yaşama koşullardan kaynaklı durumlar sebep verebilmekte ve insanları göç etmeye itmektedir. İnsan, varlığı gereği çıkarlarının peşinden giden bir varlıktır ve

bu tabii bir istektir. Daha verimli topraklar, iklim şartları, daha iyi yaşam koşulları insanların doğdukları coğrafyayı terk edip başka coğrafyaları tercih etmelerine yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra savaşlar, doğal felaketler, güvenlik kaygıları da bir diğer sıralanabilir nedenlerdir. Bu tür sebeplerden sonrasında göç alana coğrafyada sosyal, ekonomik, siyasal yapıda değişimler, dönüşümler etkiler gözlenmeye başlamaktadır. Çünkü göçmenler gittikleri yerlere kendi kültürel kimlikleriyle gittiklerinden dolayı kültürel yapının da göç etmesinin de önünü açmış olmaktadır. Bu göçler gündelik hayat alışkanlıklardan dini merasimler, törenler, bayram gibi kutlamalara, dini inanç, dil, giyim-kuşam, örf-adet, eğitim, mutfak kültürü gibi birçok alışkanlık ve geleneği de taşımaktadır. Göç, gidilen yeri etkilediği gibi göç eden de gittiği coğrafyadan etkilenir. Bu durum kültürler arası değişim ve dönüşüme, kaynaşmasını sağlamaktadır. Göç ile taşınan bir diğer kültür ögesi ise mimari yapılarıdır. Mimari yapılar yapıldıkları yerde kalsalar dahi alışılmış konfor, mimari yapının kendisini değil de biçimini taşımaktadır. Göçle birlikte taşınan mimari kültür göç edilen topraklardaki mimariden etkilendiği gibi oranın mimarisini de etkilemektedir. Böylece iki kültürün karışımından oluşan yeni yapılar da meydana çıkabilmektedir. Buna örnek olabilecek önemli Anadolu kentlerinden bir İzmir kentidir.

19. yüzyılda Avrupa’da çevreselleşme ve sanayileşme süreci Avrupa’nın modern dünyaya geçişinin hızlandırmış, bu durum Osmanlı topraklarında da yenileşme için adımların atılmasının önünü açmıştır. II. Mahmut emri ile yenileşme için harekete geçilmiş, bu süreç içerisinde yenileşme hareketleri doğrultusunda 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane-i Hattı Hümayun halka ilan edilmiştir. Batılılaşma hareketleri doğrultusunda tarihi süreç içerisinde bazı anlaşmalar ve Osmanlı tebaası için yeni haklar getirilmiştir. 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması, 1850 tarihinden itibaren demiryolları yapımı için yabancı sermayelere imtiyaz verilmesi, 1856 Islahat Fermanı ile yabancı sermayeye ticaret yapma hakkı tanınması sağlanmıştır. 1867 de ise yabancı uyruklulara toprak sahibi olma yolu açılmıştır. Bu süreçten sonra Osmanlı topraklarında dil, din, etnik köken gibi bir ayırım yapmaksızın herkese eşit hak, mal edinme, sorumluluklar tanınarak sosyal yapının yenilenmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Akkurt H. , 2004, s. 20). Batılılaşma eğilimi üzerine yapılan yenilenmeler doğrultusunda 19.

yüzyıldan itibaren Avrupa'dan gelen tüccarlar Osmanlı topraklarına yerleşmeye ve ticaret yapmaya başladı. Avrupalılar İstanbul başta olmak üzere İzmir, Trabzon ve Mersin gibi deniz ticaretine açık liman şehirlerinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Levanten kimdir sorusu İzmir'de yaşamış yedinci kuşak Levantenlerden biri olan Alex Baltazzi'ye (<https://www.star.com.tr/pazar/biz-sultanlarin-sag-koluyduk-haber-853527,2014>) sorulduğunda : Avrupa'dan gelip, biraz doğu felesefesini benimsemiş, birden fazla dil bilen, belli sektörlerle ilgilenen bir topluluğuz. Osmanlıların çok güzel bir deyimini vardır bizim için, tatlı su Frenkleri diye tanımlamaktadırlar diye bir yanıt almaktayız (Baltazzi,2020:15). Levant sözcüğünden türetilen Levanten, sözcüğünden türetilen 'Levanten' kavramı Fransızca'ya 1575 yılında girmiştir. Levantin'in Fransızcada sözlük anlamı Ortadoğulu, Yakın Doğulu, Doğu Akdeniz ülkelerinden olandır (Şenocak, 2003, s. 13). Günlük hayatta da kullanılmaya başlanan bu tanımın ortaya çıkışı Venedikliler ve Öteki Avrupalı tüccarlar vasıtasıyla Haçlı seferleri bitiminde Sayda ve sur kentlerinde ticaretin önem kazandığı zamanlara dayanır (Goffman, 1995, s.52) Levanten toplumunu meydana getiren halklar İngiliz, İtalyan, Fransız, Macar ve Slav kökenlidir (Oban, 2006, s. 160). Araştırma yazımız Avrupa'dan gelip İzmir'e yerleşen Levantenlerin mimari yapılarını incelemek ve bu yapıların geleneksel Türk sanatlarından olan minyatürle izlenebilir bir belge, arşiv haline getirmektir. Levantenler İzmir'de Bornova, Buca, Karşıyaka yerleşmişlerdir (Narin, 2012, s. 3). Kendi kültürlerinden tam olarak kopamayan Levantenler geldikleri coğrafyanın mimari kültürünü buraya da taşımışlardır. Kendilerine has mimari yapılar inşa eden Levantenler İzmir'in de mimari kültürüne zenginlik katmışlardır (Kuyulu, 2006, s. 190).

İzmir'e gelen yabancı tüccarlar (Levantenler) yapacakları ticari faaliyetler doğrultusunda banka, sigorta şirketleri, haberleşme amaçlı postane- telgraf, üretime yönelik atölyeler açmışlardır. Toplu halde yaşadıklarından hastane, eğitim kurumları, dini inançlarını yerine getirebilmek için ibadethaneler inşa etmişlerdir. Bunun yanı sıra sosyal-kültürel alanda ise tiyatro, sinema, kafeler, birahaneler, kulüplere de gerek duymuş ve kendi kültürlerinde alışık oldukları düzeni İzmir'de de yaşamak

istemişlerdir. Bununla birlikte ulaşım sorununu ortadan kaldırmak amaçlı tramvay ve tren de İzmir’de Levantenlerin gelmesiyle ilk kez şehre gelmiştir (Oban, 2006, s. 117).

Levantenlerin İzmir’in belli birkaç noktasına yerleştikleri gözlenmektedir. Bunlar bugün Bornova, Buca, Karşıyaka ve Bayraklı bilinen yerleşkelerdir (Yılmaz M. , 2019, s. 57) Bu yerleşkelerden biri olan Bornova yerleşkesini ele alacağız. Bornova üzerinde baktığımızda tıpkı diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi her milletin kendi milletine yakın noktalarda konumlandıklarını göreceğiz.

Bu çalışmada Bornova yerleşkesi içinde Batılı toplumların **toplum-mekân** ilişkisi irdelenip, araştırma sonucunda var olan mekânsal tasarımı belgeleme niteliği taşıması bakımında minyatür sanatıyla arşivleme/belgeleme yoluna gidilecektir. Bundaki amaç günümüz Bornova yerleşkesi içerisinde imar edilen yapılar arasında sıkışıp kalmış olan bu yapıları kendine has sadeliğiyle günümüz yerleşimi içindeki yerinde çıkarıp, bireysel kimliğiyle ifade etme yoluna gidilecektir. Araştırma çalışmamızda bir zamanlar İzmir’e sosyal, kültürel bir etki bırakmış olan Levantenlerin mimari yapı kültürünü belgeleyerek arşiv niteliğini taşıması amaçlanmaktadır. Sürekli olarak değişen toplum- dönem, dönem-mekân ilişkisi her çağda farklı etkilerden dolayı ya değişmekte (tadilat, yanlış onarım, dönem eki) ya da yok olmaktadır (doğal afetler, yıkım, yangın). Yapacağımız çalışmayla minyatürle belgeleme yapıp; bununla birlikte yerinde fotoğraflama ile destekleme yapılması amaçlarımız arasındadır.

Bunun yanı sıra yukarıda bahsettiğimiz gibi hızla gelişen, büyüyen toplum barınma ihtiyacını karşılayabilmek için çok katlı yapılar inşa etmeye başlamıştır. Bu tür yapılanmalar geçmişin tek ya da birkaç kat olan yapılarını çok katlı yapılar arasında sıkışıp geçmişimizin değerli mimari yapılarının görünmez hale getirmekle birlikte zamanla tahrip olup yok olmasına bile yol açabilmektedir. Bu durum önceki dönemlerde ayan beyan ortada güzel bir manzarayı temsil ederken yeni yüzyılda bakıldığı zaman görünmez hale getirmiştir.

Çalışmanın Konusu

İzmir şehri Bornova ilçesinde günümüze kadar gelmiş olan Levantenler ve Levanten yapılarının tarihsel süreç içerisindeki değişim dönüşüm hikayelerini araştırma konumuz içinde yer almaktadır. Bu araştırmanın kapsamında İzmir'e yerleşmiş olan Levanten toplumunun tarihsel süreç içerisindeki varoluşları, İzmir'in sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal, toplum ve kent ilişkisi üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır. Belli bir dönem içerisinde bir kentin kimliğini şekillenmesine etki eden bu toplumun mimari yapılarının günümüzdeki durumları ile birlikte ele alınacaktır. Nihayetinde Osmanlı dönemi ile başlayan Batılılaşma eğilimi konumuz içerisinde Batılılar olarak ele alınacaktır. Batılılaşma hareketi ile başlayan Tanzimat Fermanı ile birlikte değişen yasaların getirdiği bu sonuçlar göz ardı edilemez bir gerçek. Bu toplumların ticaret eğilimi içinde başlayan ve akabinde sosyal siyasal kültürel ekonomik etkileri konumuzun kapsamı içinde araştırmamızda dâhil edilecektir. Çalışmanın asıl amacının *mekân-kimlik* belgeleme olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda Bornova yerleşkesinin kendi toplum kimliği içerisine sonradan dâhil olan Levanten toplumunun mimari yapılarının, ait oldukları ulusun kültürünü ne kadar yansıttıkları, kendine has bir yapı kimliği olan bir yerleşkede Levanten mimari yapıların nasıl bir kimliğe sahip olduklarını sorgulamış olacağız.

Çalışmanın Yöntemi

İzmir kentinin önemli bir parçası olan Levantenler hakkında literatür taraması yapıp Levantenlerin İzmir'e geliş amaçları, nasıl konumlandıkları, yerleşim yaparken ne tür tercihlerde bulundukları araştırılmıştır. Yaşadıkları konutları inşa ederken ne gibi bir yol izledikleri, kendi kültürlerinden nasıl beslendikleri incelenmiştir.

Bu araştırmalar ışığında tez araştırmamızın yöntemi şekillenmiştir. Tez çalışmamız Bornova özelinde olup, Bornova Levanten yapıları içinde yedi adet mimari yapı üzerinden bir sınırlandırılmaya gidilmiştir. Tasarıma ve araştırmaya dahil edilen Levanten yapıları fotoğraf üzerinden ölçeklendirilip, eskizleri oluşturulmuştur. Günümüz görünümü baz alınarak minyatür teknikleri

uygulanmıştır. Tasarımlar tez kitapçığı içinde yer alacağı gibi, tez kitapçığı dışında da yapılacak olan minyatür tasarımları kitaplaştırılıp, tez çalışmasından bağımsız ulaşılabilir bir kaynak haline getirilmesi bir sonraki hedeflenmektedir.

1. BÖLÜM

BORNOVA TARİHÇESİ, LEVANTEN YAPILANMASI, LEVANTEN MİMARİSİ

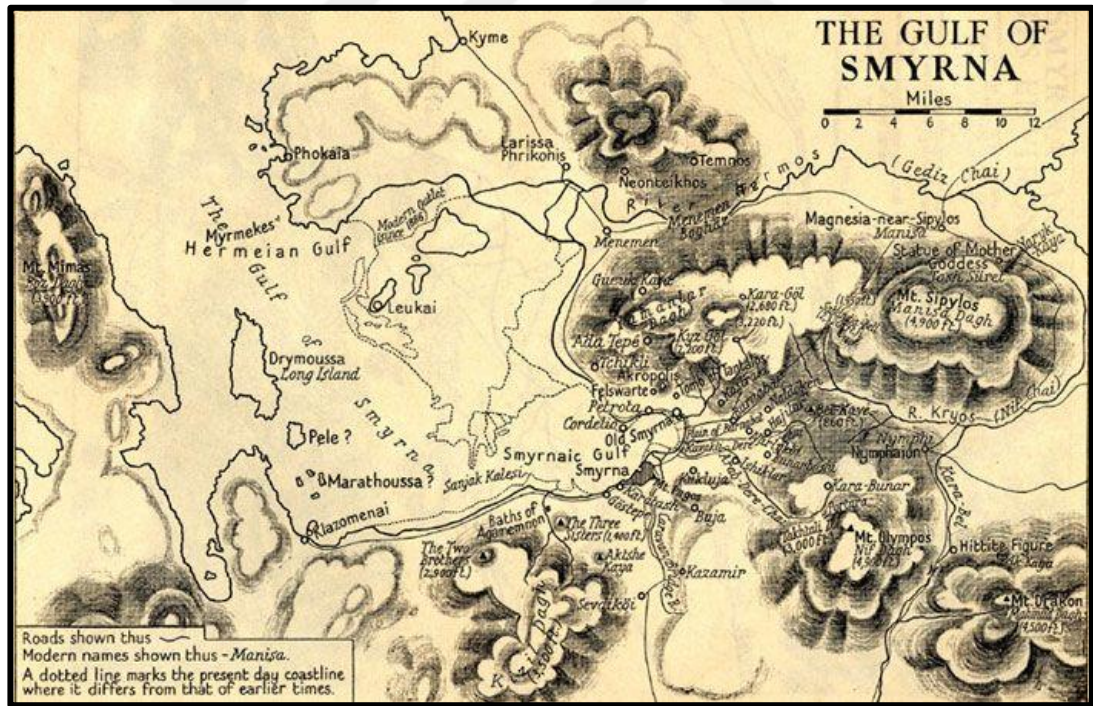
1. BÖLÜM

BORNOVA TARİHÇESİ, LEVANTEN YAPILANMASI VE LEVANTEN MİMARİSİ

1.1 Giriş

Levantenler, İzmir kent kültüründe kendine yer edinen, özellikle 19. yüzyılla birlikte kent kimliğinin şekillenmesinin önemli bir parçası olmuşlardır. Sosyal, siyasal ve kültürel alanda İzmir kentine birçok anlamda fayda sağlayan yönlerde etki etmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılla birlikte İzmir tarihi içerisinde adından söz edilir bir yere sahip olmuşlardır.

1.2 İzmir Tarihçesi

Şekil 1. [http://www.ahmet-](http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg)

[akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg](http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg), 29.05.2021

İzmir, ülkemizin yedi coğrafi bölgesinden biri olan Ege Bölgesinde yer almaktadır. Aynı adı taşıyan (İzmir Körfezi) körfezin bitim noktasında kurulan İzmir

kenti, tarihteki varlığını koruyarak, daima gelişerek sadece Ege Bölgesi'nin değil Türkiye'nin de en büyük şehirlerinden biri olmuştur. Kentin tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapması tarihi, doğal ve kültürel değerlerin birikimine olanak sağlamıştır. İzmir'in özgün kimliği bu birikimlerle ortaya çıkmıştır. Coğrafi durumu itibariyle sanayi, ticaret ve kültür bakımından da merkezi bir konuma sahiptir (İzmir Kent Tarihi, 2002, s. 11) İzmir kenti, Batı Anadolu'da yer alan Adalar Denizi'nin Anadolu içlerine doğru ilerleyen İzmir Körfezi'nde kurulmuştur. Bahsi geçen körfez, Karaburun ve Oğlak adası arasındaki mesafe 20 km genişleyen, evvela güneydoğuya, sonrasında Pelikan Burnu'ndan daralarak, doğu tarafında doğru yönelmektedir. İzmir kentinin büyük bir kısmını çevreleyen ayrı bir körfez olan bu ikinci kısmın, eni 5, boyu da 20 km kadardır (Baykara, 2001, s. 32). Batıda Ege Deniz'ine sınırı olan İzmir, doğuda Manisa, güneyinde Aydın, kuzeyde Balıkesir illeri ile komşudur (İzmir Kent Tarihi, 2002, s. 11).

İzmir'in kuruluşuna dair farklı teoriler mevcuttur. Eski zamanlarda şehir olarak iki farklı İzmir'den bahsetmemiz gerekir. Şu an Eski İzmir olarak bildiğimiz, "Smyrna" kalıntılarının bulunduğu yerde ilk şehir kuruluşu olduğu söylenmektedir. Ancak son zamanlarda yapılan kazılarda İzmir'de yerleşimin aslında M.Ö. 6500'lere kadar gittiği keşfedilmiştir. Antik dönemde adına Meles Nehri denilen, günümüzde Halkapınar veya Kemer olduğu düşünülen bölgede, Bornova ovasında birbirine komşu olan Yeşilova Höyüğü ve Yassitepe'de ilkel düzeyde yerleşimlere rastlanılmıştır (Tank, 2019, s. 4).

İzmir sözcüğünün üzerinde araştırma yapıldığında, kelime kökeni, hangi dilde ve medeniyetlerce kullanıldığı üzerine birçok farklı görüş ve kelime dizimi vardır. İzmir, İon lehçesinde Smurne, Atina lehçesinde Smyrna olarak yazılır, İzmir kelimesi her ne kadar Yunanca bir kelime olduğu düşünülse dahi Eski Anadolu kökenli bir kelime olduğu bilinmektedir (Akurgal, 1993, s. 44). M.Ö. 2 bin yıllarına ait olduğu düşünülen, Kayseri'de ortaya çıkarılan Kültepe yazıtlarında rastlandığı üzere Tismurna kelimesinin "ti" eki düşerek Smurna veya Smyrna'ya dönüştüğü kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra İzmir sözcüğüyle ilgili efsanelere rastlanmaktadır. Klasik yazarlar Smyrna adının bir kadın adı olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar (Baykara, 2001, s. 21). Bazı

efsanelerde anlatıldığı kadarıyla Smyrna'nın hem Ephesos hem de Smyrna'yı kuran bir Amazonun adı olduğu varsayılmaktadır. Yine başka bir varsayım ise Smyrna isminin bölge değil kişi ismi olduğu ve bu kişinin de Kral Theias'ın kızı Smyrna olduğu düşünülmektedir (Tank, 2019, s. 3). Yine Smyrna isminde bir çiçeğin varlığından söz edilir. Efsaneye göre bu çiçek havariler tarafından Hz. Meryem'e sunulmuştur. (Baykara, 2001, s. 21) Efsanelere üzerinden inceleme yapıldığında, şehir ismini Smyrna sözcüğünden almıştır fakat nereden geldiği ve hangi efsanenin doğruyu yansıttığı konusu bir muamma olarak kalmıştır.

İzmir kent tarihine bakıldığında Myken, İon Kentleri, Perslerin, Büyük İskender ve Roma İmparatorluğu gibi hakimiyeti altında kalmış ve yönetilmiştir (Şahin, 2018, s. 19) İzmir kenti, yaklaşık yüz dönüm bir adacık üzerine kurulmuş, körfezin kuzey doğusunda yer almaktadır

Şekil 2 Tournefort'un Voyage to the Levant adlı eserinde yer alan İzmir tasviri

(http://www.ahmetakay.com/FileUpload/ep908877/File/izmir_tasviri_.jpg)

İzmir kentinin günümüzdeki halini alması kentin ilk kuruluş zamanlarından başlayarak İon, Roma ve Bizans dönemlerinde sürdürdüğü kültürel yapı ile sonrasında Osmanlı kültüründen beslenmesiyle bugün ki şeklini oluşturmuştur. İzmir'in Türklerle tanışması İS. XV. yüzyılın son çeyreğinde görülmektedir (İzmir Kent Tarihi, 2002, s. 22-23). Türkler Beylikler döneminde İzmir'i ara ara kuşatmışlar fakat İzmir tam anlamıyla Türk hakimiyetine geçememiştir (Öztürker, 2011, s. 43). Kadifekale 1390 'da Yıldırım Beyazid tarafından ele geçirilmiş 1402 Timur'la yapılan savaş neticesinde Yıldırım Beyazid'in esir düşmesi ile Anadolu kapıları Timur'a açılmış oldu. Daha sonra gelişen olaylar neticesinde kale Timur tarafından ele geçirilmiştir (Tank, 2019, s. 10). İzmir'in tamamen Osmanlı hakimiyetine girmesi 1426 yılında gerçekleşmiştir. Bu süreç sonunda Smyrna'nın İzmir olarak benimsenmesi 1426 yılında tamamen Osmanlı egemenliği altına girmesiyle tamamlanmıştır (Şenocak, 2003, s. 23). XIX. Yüzyılın başlangıcı İzmir ve Batı Anadolu'nun tarihsel serüveninde çok önemli dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında, 1838 yılında Balta Limanı Ticaret Antlaşması olarak bilinen, serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. 1838 anlaşması ile İngiltere'nin elde ettiği ayrıcalıkları daha sonra Fransa başta olmak üzere, diğer Avrupa ülkeleri de elde etmiştir. (İzmir Kent Tarihi, 2002, s. 65)

Tanzimat Dönemi, 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayun ile 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin kabul tarihini kapsayan dönemi kapsamaktadır (Çadırcı, 1993, s. 73). 1940 senesinden sonra başlayan ve otuz altı yıl sürmüş olan bu süreçte ülke yönetimi de dahil, askerlik, eğitim, maliye ve dış ülkeler arası ilişkiyi kapsayan mühim düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Tanzimat Dönemi düzenlemelerinin uygulandığı öncelikli yörelerden biri İzmir bölgesidir. 1840 tarihi itibarıyla kente muhassıl yollanmış, muhassıl meclisi kurulmuş, eyalet meclisi zaptiye teşkilatı gibi birçok kurum ve kuruluşun oluşturulmasıyla Tanzimat sürecinin kısa sürede kolaylıkla uygulandığı bir merkez haline gelmiştir (Çadırcı, 1993, s. 74).

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte pek çok alandan yeniliğe gidilmiştir. Devrimler ışığında modernleşme, çağdaşlaşma adına yeni adımlar atılmıştır (Altay, 2010, s. 5). Türkiye Cumhuriyeti kentlerinin her bakımdan modern bir duruş sergilemelerine örnek teşkil edebilmelerini sağlamak amacıyla modernleşme projeleri

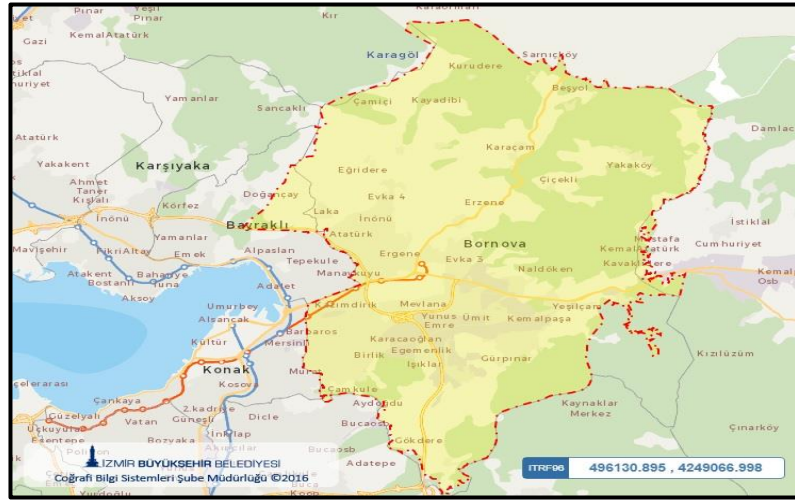
ve mekân düzenleme girişimleri için adımlar atılmıştı. Yeni kent tasarımları ve yapısal kurgulara bakıldığında önceliğin merkez olma ayrıcalığından dolayı Ankara'ya sonrasında ise savaşta tahrip olmuş şehirlere verilmesi planlandığı ve düzenlemelerin buna göre yapıldığı anlaşılmaktadır (Güngördü, 2019, s. 112).

İzmir'de çıkan büyük yangın bu sürecin hızlanmasını (Ekşioğlu & Neslihan Karataş, 2018, s. 48), ve Ankara'yla eş zamanlı olarak sürece dahil olmuştur (Şahin, 2018, s. 21). Fransız Rene ve Raymond Danger kardeşlerden İzmir kenti için bir şehir planı hazırlanması istenmiştir. 1924-1925 yıllarında yapılan şehir planı Cumhuriyet Dönemi'nin ilk ve en kapsamlı kent tasarım projesi olma özelliğine sahiptir (Ekşioğlu & Neslihan Karataş, 2018, s. 48). René ve Raymond Danger Kardeşlerin hazırlamış olduğu plan 1929 yılında girilen Ekonomik Buhran sebebiyle kentin yeniden imarı sekteye uğramış, İzmir Belediyesi'nin kaynakları yalnızca yangın yerinin yenilenmesine yetebilmiştir (Yılmaz & Yetkin, 2002, s. 73).

1960 ve 1970li yıllarla birlikte hem sanayileşmenin etkinin neden olduğu artan göç ile birlikte İzmir kenti dışa doğru büyümeye başlamıştır. Çok katlı binaların yapılaşması da bu tarihlerde başlamıştır (Yılmaz & Yetkin, 2002, s. 74). İzmir kenti hızla gelişmeye devam etmekte ve hızla büyümektedir.

1.3 Bornova Tarihçesi

İzmir' in kuzeydoğusunda, Yamanlar Dağı eteğinde, 380 kuzey enlem ve 270 derece boylam üzerinde bulunan Bornova, İzmir'e 8 km uzaklıktadır. 400 bin yerleşik ve 1 milyon hareketli nüfusa sahip olan Bornova, köyleriyle birlikte 205 kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. (Bornova Belediyesi, 2021)

Şekil 3 Bornova Haritası (https://cbs.izmir.bel.tr/cbs_portal/IkiBoyutlu, 05.03.2021)

Bornova isminin nereden geldiğiyle ilgili yapılan araştırmalar doğrultusunda ulaşılan kaynaklara bakıldığında zaman Bornova birçok farklı isimle anılmıştır. Bazı kaynaklarda Farsça “dıştaki şehir” anlamı taşıdığı ve İzmir’i çevreleyen surların dışında kaldığından dolayı Birunabad denildiği söylene de (Doğar, Bornova'nın Kısa Tarihi, 2011, s. 25) farklı kaynaklarda ilçe çaylarının sürüklediği moloz yığınlarıyla oluşan burun şekilden dolayı “Burunova”, “Burunabad” olarak anıldığına rastlanmaktadır (Batmaz, 2004, s. 76). Osmanlı Dönemi kaynaklarına bakıldığında son döneme dek “Burun-abad” olarak kullanıldığına görülmektedir. Bornova isminin hangi kaynaklardan geldiği üzerine açıklamalar hala yetersiz olmakla birlikte genele tanım fiziki özelliğinin “burun” a benzetildiği ve yine coğrafi bir özelliği olan ovalık yönü ile ele alınarak “Bornova” isminin oluştuğu söylenmektedir (Bornova Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı, 2014, s. 17)

Yeşilova Höyüğü’nde yapılan kazı çalışmaları Bornova yerleşimi hakkında bilgi vermektedir. 2005-2006 yılında ortaya çıkan Yeşilova Höyüğü yalnızca İzmir/Bornova hakkında değil Ege bölgesinin yerleşim tarihi bakımından da önemli kanıtlar sunmuştur. (Batmaz, 2004, s. 76)

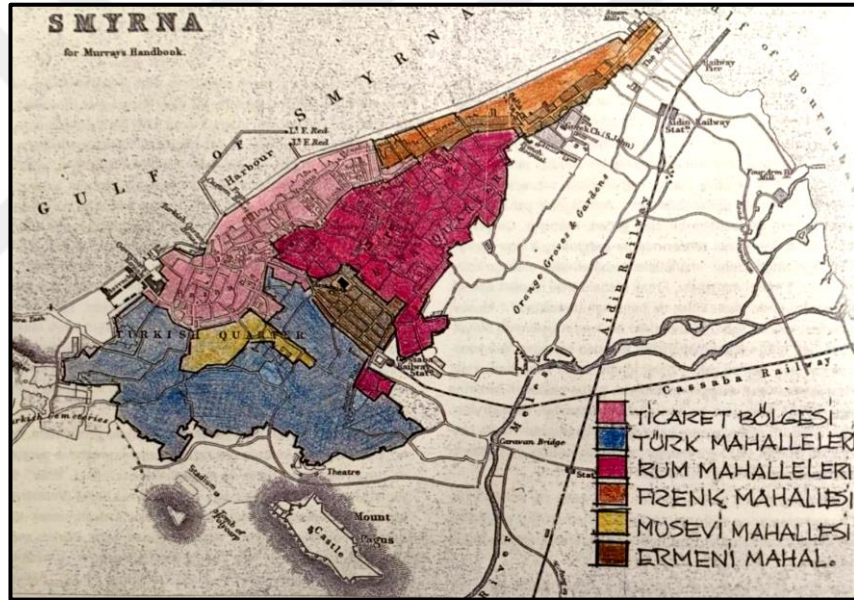
Resim 1 (http://izmirfx.mekan360.com/iys_tarihce, 08.12.2020)

Bornova M.Ö 6500 yıllarından itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Batmaz, 2004, s. 76). Tarih boyunca Amazonlar, Hititler, İonlar, Frigyalılar, Persler, Lidyalılar, Makedonyalılar, Bergama Krallığı, Roma-Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Türkleri ve Osmanlı İmparatorluğu gibi (Batmaz, 2004, s. 16) birçok uygarlığa tanıklık yapmış olan Bornova'nın tarihi 8.500 yıl öncesine dayanmaktadır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 16-17). Bornova'da yerleşimin Helenistik Dönemde başladığı söylene de Bornova tarihçesi hakkında net ve kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Bornova, 2021). Bornova'da Türk hakimiyetinin başlangıcı 1076 yılında hakimiyetin Emir Çaka Bey'e verilmesi ile başlar. Ulaşılan belgeler ışığında Bornova'nın 1530 yılında İzmir'in bir kazasına bağlı bir köy olduğu anlaşılmaktadır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 16-17)

Yunan işgali sonrası (1919-1922) gerçekleşen mübadelenin ardından Bornova'nın toplumsal yapısı da değişmiştir. Yerleşimi terk eden Rum nüfusun yerini Balkan göçmenleri, Girit Adası mübadilleri ve Anadolu'dan göç eden halk yerleşmiştir. Levanten topluluklar mübadele sonrası yapısını korusa da toplumsal ve ticari değişimler sebebiyle varlığını sürdürememiştir (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 16-17).

1980'lere kadar tarım bakımından hala aktif olan ova sebebiyle birbirinden kopuk olan ilçe mahallelerin yeni imarlara açılmasıyla birlikte tek parça bir yerleşim

alanına dönüşmüştür. Günümüze değin gelişimini sürdüren Bornova'nın İzmir yönüne doğru gelişimi ilerlerken ovalardaki yapılaşma sebebiyle Manisa yolu çevresi ve bölgedeki Ege Üniversitesi Kampüsü'nün güneyine doğru gelişmiştir. Bornova'nın şehirleşirken şekillenmesindeki gelişimler incelendiği zaman; 19 yüzyıla gelindiğinde Bornova'nın daha kozmopolit bir yapıda olduğu görülmektedir. Toplulukların yerleşimini belirleyen özelliklerinden biri dini yapıların etrafında olduğu görülmektedir. Müslüman kesim Büyük Camii etrafında yerleşim oluştururken, Ermeni ve Yahudi mahalleleri ise bugünkü Bornova Meydanı'na yakın bir noktada bulunmaktadır. Yine Levanten konutlarının oluşumu da Katolik Kilisesi ile birlikte Bornova'nın bugünkü yerini belirlemiştir. (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 17).

Şekil 4 (Çelik, 2016, s. 11)

Bornova'nın 1950'li yıllara kadar Levantenlerin zirai faaliyetleri için yerleştiği bir bölge iken 1956 yılında kurulan Ege Üniversite ve yine sanayi tesislerinin açılmasıyla birlikte hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve göç almaya başlamıştır. 1970'li yıllarda Ege Üniversite'sinin ve askeriyesinde etkisiyle ilçe kuzeye ve güneye doğru genişlemiştir. Zaman içerisinde yoğun göçün getirdiği gecekondulaşmalara önlem amaçlı kurulan mahallelerle birlikte özellikle 1985 yılı itibariyle hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 17)

1.4 Bornova Levanten Topluluğu

Fransızca ‘güneşin doğması’ anlamında bir tanımı olan Levanten kelimesi ‘lever’ sözcüğünden türemiştir (Goffman, 1995, syf:52) ve doğulu memleketlerde yaşayan, güneşin doğduğu topraklarda yaşayan Avrupalı (Taranç, 2015) manasına gelir.

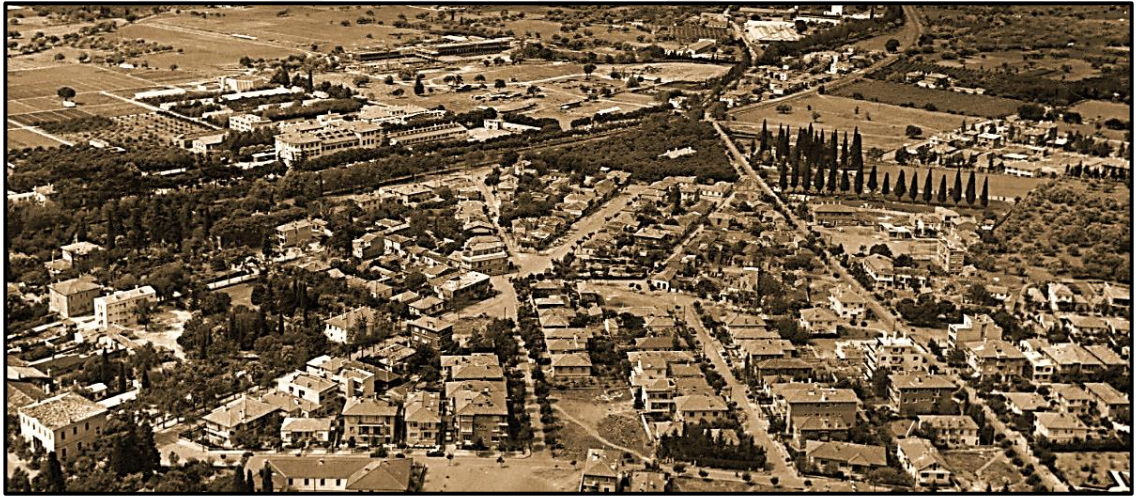
Levanten kimdir sorusu İzmir’de yaşamış yedinci kuşak Levantenlerden biri olan Alex Baltazzi’ye sorulduğunda Avrupa’dan gelip, biraz doğu felefesini benimsemiş, birkaç dil bilen, belli sektörlerle ilgilenen bir topluluğuz. Osmanlıların çok güzel bir deymi vardı bizim için, tatlı su Frenkleri diye tanımlamaktadırlar diye bir yanıt almaktayız (Baltazzi,2014:5). Levant sözcüğünden türetilen Levanten, sözcüğünden türetilen ‘Levanten’ kavramı Fransızca’ya 1575 yılında girmiştir. Levantin’in Fransızcada sözlük anlamı Ortadoğulu, Yakın Doğulu, Doğu Akdeniz ülkelerinden olandır (Şenocak, 2003, s. 13). Günlük hayatta da kullanılmaya başlanan bu tanımın ortaya çıkışı Venedikliler ve Öteki Avrupalı tüccarlar vasıtasıyla Haçlı seferleri bitiminde Sayda ve sur kentlerinde ticaretin önem kazandığı zamanlara dayanır (Goffman, 1995, s.52).

Levantenleri tanımlamak konusunda farklı birçok görüş vardır. Yapılan araştırmalar ışığında Levantenler için Roma Katolik Kilisesi’ne mensup olup, doğuya yerleşen insanlar olarak bilinmesinin yanında Levantenlerin dini kimliklerini bir tarafa bırakmış ve ticaret yapmak amacıyla Şarka yerleştikleri konusunda ifadeler de bulunmaktadır (Şenocak, 2003, s.13). Kesin tanımı konusunda fikir birliği olmamakla birlikte, Avrupalı aileden gelmiş ve bu ülkeye yerleşmiş kişilerin tümüne Levanten dendiğini kabul ediyoruz (Beyru, 2000, s.1). Fransızca kökenli olan ‘*Levant*’ kelimesi Doğu demek, dolayısıyla Levanten doğuda oturan manası taşımaktadır. Levanten ismi, doğuya yerleşmiş, orada iş kurmuş ve kuşaklar boyu orada yaşamış yabancı kökenli fakat çoğu Avrupalı olan bu topluluklara yine Avrupalılar tarafından takılan bir isimdir. Bahsi geçen doğu Akdeniz’in doğusudur. Doğu Akdeniz diye bahsi geçen ülkeler ise Balkanlar, Türkiye, Suriye ve Mısır’dır. (Beyru,2019:15)

Çoğunluğu Avrupa kökenli olan, bazen ‘Frenk’ bazen de ‘Levanten’ adıyla anılan Levantenlerin İzmir’deki varlığı 15. yüzyıla dayanmaktadır (Beyru, 2000, s. 13).

Levantenler Avrupalıdır; Avrupalı oldukları manası çıktığı gibi, Osmanlı topraklarındaki bütün Avrupalıların Levanten olduğu gibi bir manaya da çekilebilir (Eldem, 2006, s. 11).

16.-17. yüzyıl dolaylarında Avrupa'nın farklı ülkelerinden Anadolu'ya ticaret yapmak amaçlı gelen, yerleşim olarak genelde Frenk Mahallesi, Alsancak ve çevresinde konumlanan Levantenlerin, yazlık olarak tercih ettikleri yerleşim alanları Buca, Bornova, Seydiköy (Kuyulu, 2006, s. 171) Karşıyaka olduğu bilinmektedir (Apikam, 2020). Levantenlerin İzmir içindeki yerleşim tercihleri şöyledir: Buca'da, Hollandalı ailelerin Seydiköy'de, Fransız ailelerin ise Bornova'da ikamet ettikleri görülmektedir. Bornova'da Whithall, Maltazz, Clarke, La Fontaine, Wilkson, Edward, Gout, Tristram, Charnaud, Wood, Perkins, Varipati, Gallia, Peartree, gibi İngiliz; Bragiotti, Balliani, Pasquali, Aliberti Aliotti gibi İtalyan; Kanalaki gibi Rus; Pagy, Griaud, Pandispania, gibi Fransız; Paterson gibi İskoç ailelerin yaşadığı bilinmektedir (Kuyulu, 2006, s. 172)

Resim 2 Bornova'ya ait bir fotoğraf (<https://bornova.bel.tr/wp-content/uploads/2019/02/0018-1-768x415.jpg>)

16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'dan Anadolu'ya ticaret için gelen Levanten topluluğunun yerleşim yeri tercihlerinden biri de Bornova'ydı (Kuyulu, 2006, s. 171). O dönemler küçük bir köy görünümünde olan Bornova Levantenlerin yazlıklarının bulunduğu, salgın hastalık ve veba gibi durumlardan kaçmak için ikinci konut vazifesi

gören bir yerleşim yeri idi (Balcılar, 2017, s. 64). 19.yüzyılda Bornova'ya ulaşım eşekler ve omnibüs denilen araçlarla yapıldı ve 2 saat kadar uzun sürmekteydi. Daha sonra 1861 yapımı biten karayolu ve yine 1865 yılında İzmir-Kasaba demiryolu hattı sayesinde Bornova'ya ulaşım kolaylaşmış oldu (Kuyulu, 2006, s. 171) Karayolu ve demiryolu kente bağlanmaktaydı. Bu durum da Bornova'nın yazlık olarak kullanımdan çıkmasını, küçük bir kasabayken yeni yerleşimlerle gelişmeye başlamıştır. Nüfus hızla büyümüş ve akabinde ilk belediye teşkilatının kurulmasını sağlamıştır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 16).

Bornova 1880'li yıllarda birçok ırkın yerleşiminde olan bir yer olmasına karşın Fransız köyü olarak anılırdı. Bunun nedeni ise Fransızların çoğunlukta olmasıydı. Ayrıca Bornova Fransızca "su şehri" manasına gelen "Ville d'eau" diye de bilinmektedir. Bornova'ya bu isimle tanımlanmasının nedeni çok sayıda dere ve çayların sürükleyerek getirdiği malzeme birikintisiyle oluşan bir kolivayal olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Oban, 2006, s. 130). Günümüzde İzmir'in merkeze bağlı büyük bir ilçesi olan Bornova o zamanlar Fransızların yanı sıra İtalyan, İngiliz, Hollandalı, Belçikalı tüccarların da ikamet ettiği küçük bir köydü (Balcılar, 2017, s. 64). 19. yüzyıla yaklaştıkça Bornova sahip olduğu avantajlardan dolayı gözde yerleşim yerlerinden biri olmaya başlamıştır. O dönemde Kemer'de bulunan Kervan Köprüsü vasıtasıyla karayolu, Bornova İskelesi vasıtasıyla deniz yolu ve İzmir – Kasaba demiryolu vasıtasıyla da ulaşımın sunduğu seçeneklere sahipti. Bu durum da elbette ulaşım ağı seçeneklerinden kaynaklı hızlı bir gelişme ve büyümeye yöneltiyordu. Bornova'ya yerleşen Levanten aileleri ilçenin Levanten köşk ve yapılarını genelde ilçenin demiryolu ağının (Oban, 2006, s. 130) ve Katolik Kilisesi etrafında konumlandırıyorlardı (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 16)

Kent merkezinde ikamet eden Avrupalılar evlerini terk ederek Bornova'ya yerleşmeye başlamışlardır. İlk etapta yerleşim Bornova'nın batısında yer alan Paterson Köşkü civarında rağbet görürken 19. yüzyıldan sonra demiryolu hattının gelmesi ile ilgi istasyonun olduğu yöne doğru kaymıştır (Kuyulu, 2006, s. 172).

Levantenlerin İzmir'e çok fazla katkısı olmuştur. Ticari bakımdan şehrin büyümesi ve genişlemesine öncü oldukları gibi bugünün büyük ilçelerinden Bornova, Buca ve Karşıyaka'nın kurulmasını da onlar sağlamışlardır. Belediyenin kurulması, liman yapımı ve çeşitli demiryolu hatlarının yapımına imza atmışlardır. (Narin, 2012, s. 3)

19. yüzyıla bakıldığında Bornova'nın kültürel hayatında etkin topluluk Levantenlerdi. Eğitim kurumları, kütüphaneleri, kulüpleri ve yine bahçelerinde düzenledikleri partilerle, sosyal yardım kuruluşları onların sosyal konumda merkez noktası haline getirmiştir (Akkurt H. , 2004, s. 68). Bornova atletizm ve spor müsabakaları bakımından da oldukça hareketliydi. Diğer yerleşim yerleriyle kıyaslandığında Bornova spor aktiviteleri konusunda oldukça ilerideydi (Tank, 2019, s. 88). Örneğin Anadolu topraklarında ilk futbol müsabakası 1890 tarihinde İzmirli gençler ve İngiliz denizciler arasında Bornova'da yapılmıştır. Bununla birlikte ilk atletizm müsabakası 1895, ilk bisiklet ve jimnastik müsabakaları da yine Bornova'da yapılmıştır (Bornova kent merkezi kentsel tasarım 18). Bununla birlikte İzmir'de Levantenler öncülüğünde at yarışı, bisiklet, yüzme, golf, tenis, gibi modern spor dallarını da aynı dönemlerde görmek mümkündür (Apikam, 2020, s. 44).

Resim 3 (Yılmaz S. , 2006, s. 139)

Ulaşılan kaynaklara bakıldığında Bornova’da ikamet ettikleri tespit edilen Levanten aileler şunlardır:

Whittall, Balliani, La Fontaine, Paterson, Pandespanian, De Zandonatti, Edwards, Gilmore, De Cramer, Gout, Washburn, Abraham, Cassar, Aliberti, Winterhalter, Charnaud, De Senn, Clarke, Well, Aliotti, Von Erichstorff, Barker, Xenopoulou, Collings, Di Giorgio, Belhome, Cullen, Bari, De Andria, Wilkin, Backatt, Hunt, Balfour, Wolf, Hornstein, Baltazzi(Spartalıyan), Huffner, Borg, Whittute, Brusick, Corsi, Wilkinson, Lawson, Raggio Lane, Mc Gregor, Hatkinson, Offley, Joly, Pagy, Gout, Palmer, Maltass, Pengelley, Jirasouvitch, Perkins Giraud ., Schiffman, Marcopoli, Steinbüchel, Matthey, Stevens, Stower, Kockler, Thompson, Tissot, Topuz, Goodwin, Tristramp, Dutilh, Turrell, Karnalaki, Van Der Zee, Keyser, Abbot, (Akkurt H. , 2004, s. 81)

1.5 Bornova Yerleşiminde Bulunan Levanten Yapıları

Yerel mimari zaman içerisinde yöreye, iklime ve kent kimliği zaman içinde oluşmaya başlar. Daha sonra eklenen bazı unsurlar kent kimliği üzerinde mimari yönden bir takım yeni eklenmeler olabilmektedir. Bu yönden yaklaşımla Levanten topluluğunun İzmir kenti üzerindeki etki ve farklılıklarını gözlemleyebiliriz.

16.-17. yüzyıl dolaylarında Avrupa’nın farklı ülkelerinden Anadolu’ya ticaret yapmak amaçlı gelen, yerleşim olarak genelde Frenk Mahallesi, Alsancak ve çevresinde konumlanan Levantenlerin, yazlık olarak tercih ettikleri yerleşim alanları Buca, Bornova, Seydiköy (Kuyulu, 2006, s. 171) Karşıyaka olduğu bilinmektedir (Apikam, 2020, s. 49).

Levantenlerin İzmir’deki dağılımına baktığımızda Bornova ve Buca kent geneline nazaran daha farklı bir yayılıma sahiptir (Akkurt, 2004, s. 5). Levantenlerin yaşamlarını şehir merkezinden uzak göz alıcı köşkler ve konutlarda sürdürmekteydiler (Apikam, 2020, s. 49). Şehir yaşamından uzak noktalarda yaşamayı tercih etme nedenleri sıcak ve nemli iklim şartları, iç ayaklanmalar, veba ve benzeri hastalıklar (Balcılar, 2017, s. 64)gibi nedenler olduğu rastladığımız bilgiler arasındadır. İlk etapta

bu sebeplerden dolayı ikincil konut ve banliyö olarak kullanılsa da 19. yüzyılın ikici yarısında özellikle Buca, Bornova ve Karşıyaka Levantenlerin Avrupalı kimliklerini sürdürdükleri ana yerleşim haline dönüşmeye başlamıştır (Akkurt H. , 2004, s. 59).

Avrupa ile olan güçlü bağları ve ilişkilerinin etkisiyle Avrupalı yaşam tarzını İzmir'e taşımaya çalışmışlardır. Bu bakımdan Osmanlı halkına nazaran çok fazla olanaklara sahiplerdi. Cumhuriyet öncesi Osmanlı halkı kısıtlı imkanlara sahipken İzmir'de bulunan Levantenler köşk ve yapılarının inşası için yurtdışından mimar getirebiliyorlardı (Altay, 2010, s. 18) Bunun yanı sıra mimari yapıların tasarımları yurtdışında çiziliyor, yapı malzemeleri olan mermer, tuğla, kiremitleri dahi yurtdışından getiriyorlardı (Narin, 2012, s. 79).

Levanten köşkleri hem iç hem dış mekân düzenlemeleri bakımından yerel mimariden uzak, büyük ölçekli konutlardır. Konutlardaki bu farklılıklar kullanıcılarının sosyal statüsü, toplumsal konumu, elbette mensup olduğu milliyeti yansıtmaktaydı. Bunun yanı sıra mimari tasarımlar içinde bulunduğu döneminin fiziksel ve toplumsal etkisi altında kalmışlardır (Akkurt H. B., 2004, s. 5).

Ersoy, Levanten köşklarinin genel yapısı, malzeme bilgisi, tasarım süreci olmak üzere birçok özelliği yapılar hakkındaki incelemelerini şu şekilde aktarmıştır.:

Levanten köşklarinden bazıları birer bahçe içinde konumlandırılmış bazıları da sokağa cephele inşa edilmiştir Sokağa cephele yapıların bahçeleri arkada uzanır. Kare ya da dikdörtgen bir alana oturtulmuş ve genellikle iki katlı inşa edilmiş yapıların bazıları bir bodrum kat üzerinde yükselir. Zemin katlarda, genellikle, girişte bulunan bir dağılım mekânı ile bu mekâna açılan odalardan oluşan plan şeması görülür. Bazı konutlarda giriş mekanları küçük tutulmuşken, büyük çoğunluğunda geniş bir salon şeklinde düzenlenmiştir. Kimi yapılarda ana girişin karşısında ikinci bir kapı yer alır. Plan tasarımı açısından alt ve üst katlar genellikle benzer özellikler göstermekle birlikte, Levantenlerin sosyal yaşamlarının geçtiği, konuklarını ağırladıktan kabul salonu, yemek salonu gibi mekanların bulunduğu alt katlar özenli yapılmış süslemelere sahiptir. Özel yaşama ayrılmış, yatak odalarının bulunduğu üst katlar ise süslemeye yer

verilmeyen sade mekanlar şeklindedir. Günlük yaşam alanlarının yanı sıra hizmetliler için inşa edilmiş müstemilat bulunurken bazı yapılarda bu mekanlar yapı içinde konumlandırılmıştır. Mutfak, kiler, çamaşırhane gibi mekanlar genellikle ya müstemilat ya da bodrum katlara yerleştirilmiştir.

Çoğunlukla simetri prensibine uyularak tasarlanmış yapılarda yalın tutulmuş cephelere devinim katan farklı mimari unsurlarla görünümler zenginleştirilmiştir. Üst örtü sistemi kiremit kaplı çatılarla sağlanan yapılar genellikle dört yönden saçaklarla çevrelenmiştir. Sade görünümlü saçakların yanı sıra bazı örnekler-de yerel gelenekleri anımsatan ahşap konsollarla desteklenmiş geniş saçaklar da dikkati çeker. Geniş saçakların altında küçük havalandırma pencereleri bulunan örnekler de vardır.

Yalın tutulmuş cephelerin ortak özelliği düşey dikdörtgen formu pencerelerdir ve bazı yapılarda cepheyi ikiye bölen yatay silmeler dikkati çeker. Öyle ki, yapının girişi dışında neredeyse cepheye hareket katan başka unsur yoktur. Bazı yapılarda yatay silmelerin yanı sıra dikey pilasterlere de yer verilmiştir. Cephenin üst kesiminde ortada yer alan üçgen alınlıklar, cephe ortasına yerleştirilmiş merdivenli girişler, balkonlar, cumba benzeri çıkmalar ve cephe boyunca uzanan veranda benzeri unsurlar cephelerin görünümünü zenginleştirir.”

Levantenlerin güçlerinin de yansıması olan bu yapılarda kullanılan çoğu malzemenin ithal edildiği anlaşılmaktadır. Kaliteli maden işçiliğine sahip pencere kulplarının, kapı tokmaklarının ve menteşelerin de ithal edilmiş oldukları, yapılarda bulunan örneklerden anlaşılmaktadır. Çini, şömine gibi iç mekan dekorasyonunda kullanılan malzemenin, genellikle İngiltere’den ithal edildiği görülmektedir. Hemen hemen çoğu yapıda görülen alçıdan yapılmış bezemeler ile ahşaptan pilasterler, iç mekân süslemesinin önemli unsurlarıdır. Az sayıda örnekte de Oryantal esintili ahşaptan yapılmış süslemelere yer verilmişti². Tek bir yapıda ise tavan resimleri dikkati çeker²³. 1863 yılında İzmir’de havagazı fabrikasının kurulmasından sonra, havagazının Bornova’ya

gelmesinde etkili olan Levantenler 'in konutlarına da havagazı verilmesi bir teknoloji girdisi olarak önemlidir (Ersoy, 2007, s. 356).

Çoğu seyyahın gezi notunda yer verdiği Bornova Levanten köşkleri geniş bahçeler içine oturtulmuş, kendine has karakteristik özellikleri olan yapılardır. Bir veya birden fazla kapısı olan bahçeler oldukça yüksek duvarlar örülmüş ve her bir köşk dar sokaklarla birbirinden ayrılmıştır (Kuyulu, 2006, s. 174).

Ersin Doğrer'in 19. Yüzyılda Bornova'da bir Levanten köşkünde ağrlanan Francis Herve'nin Levanten köşkleri hakkındaki gözlemini şu şekilde aktarmıştır:

Sağda ve solda gördüğümüz, tacirlerin villalarının kafesli balkonları ve beyaz güler yüzlü duvarları birtakım sarmaşıklarla sarılmış ve örtülmüştür. Villalardan pek çoğu son derece sevimli, bir kısmı ise büyük bir zevki simgelemektedir. Birbirine bitişik bahçeler olabildiğince güzel, doğunun en nadide bitkilerini içermekte... Bornova'da bu tür köşklere en az 50-60 tane vardı. Geniş kapılar bu köşklere bahçelerine girişi sağlamaktaydı. Girişin her iki yanında belki bir düzine insanın oturabileceği taştan sıralar, banklar bulunur. Buralarda grup zamanı aileler oturma adetindedir...Akşam karanlığın bastırmasıyla çeşitli gruplar akşam çayı ya da yemek için evlerine çekilirler. Yemek ve daha sonra ziyaret ve partiler başlar. ...hiçbir aile geceleri yalnız kalmamaktadır. Ya misafirleri olur, evde parti verirler ya da bir başkasına giderler. Bu tür partilere gece yarısından sabahın birine kadar her köşeyi dönüşte karşılaşılabilirsiniz. Daha sonra zarif köşklere o denli davetkar olduğu köy sessizliğe gömülür... Bornova'da Türklerin, bazı Musevilerin ve birkaç Ermeni'nin oturduğu mahalle ise oldukça Doğu stilindedir. Çarşı asmalarla örtülüdür (Doğer, 2000, s. 63).

1.6. Bornova Levanten Yapıları

Bir kentin oluşumunu etkileyen yapılar arasında bulunan en önemli unsurlardan biri de dini yapılardır. Bu örnek Bornova yapılaşmasında da görülebilmektedir. Bornova yapılaşması incelendiğinde yerleşimin konutların dini yapılar etrafında konumlandığını

ve gelişim gösterdiği gözlenmektedir. Müslüman kesimin cami ve çarşı etrafında, Ermeni ve Yahudi kesimin bugün Havra ve Ermeni Kilisesi çevresinde ve merkezin doğusunda yer alan Rum ve Levanten konutlarının Katolik Kilisesi etrafında bugünün Bornova kimliğinin oluşturmuştur (Akkurt H. , 2004, s. 64)

Belhome Evi (Atatürk Kitaplığı): Günümüzde Atatürk Kitaplığı olarak kullanılan Belhomme köşkünün (Oban, 2006, s. 132). İngiliz mimar Wolf tarafından inşa edildiği söylene de başka kaynaklarda Clark ismine de rastlanabilmektedir(Mert, 2002, s. 101). Yabancılar tarafından da restore edilen köşk 1997 yılında Bornova Belediyesi bünyesinde de restorasyon geçirmiştir. Yapı Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde yer almaktadır (Oban, 2006, s. 132).

Murat Köşkü: Bornova Fevzi Çakmak Caddesi ile Gençlik Caddesinin bulunduğu bir konuma sahip olan Murat Köşkü (Oban, 2006, s. 134). 1880 yılında İngiliz bir aile olan Edward ailesi tarafından yaptırılmıştır. Bir süre bakımsız kalan yapı 1980 yılında Hükümet tarafından kamulaştırılmış olup,1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak faaliyet göstermiş (Narin, 2012, s. 105), 1997 yılında Bornova Belediyesi kira karşılığında Kültür Merkezi olarak kullanmıştır (Oban, 2006, s. 134). 2003 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen yapı Ege Üniversitesi bünyesinde öğrenci toplulukları için kullanılan yapı günümüzde Rölöve ve Anıtlar İzmir Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır (<http://bornova.bel.tr/rehber/www/murat-kosku>, 2021).

Pagy Köşkü: Bornova'da Gençlik Caddesi üzerinde bulunan Paggy köşkünün yapım yılı 1880'li yıllara dayanmaktadır (Oban, 2006, s. 134).

Büyük Ev (Rektörlük)-Charlton Whittall Köşkü: Hollandalı rahibelere manastır olarak inşa edilen yapının 200 yıllık olduğu bilinmektedir (Mert, 2002, s. 98). Bina Charlton Whittall tarafından inşa edilmiş 1820 senesinde James Whittal tarafından satın alınmış, James Whittall'ın ölümünden sonra el değiştirip kardeşi Charlton Whittall mülkü olmuştur. Daha sonra yapı 1930'lu yıllarda Whittall'lerle akraba olan Gidaud ailesinin mülkiyetine geçmiştir (Narin, 2012, s. 103). Gençlik Caddesinde bir konuma

sahip olan yapı Ege Üniversitesi bünyesinde Rektörlük binası olarak kullanılmaktadır (Oban, 2006, s. 135).

Bioni Köşkü: Bioni evi olarak tanınan köşk Jirasouvitch'in büyükbabası tarafından inşa ettirilmiştir. Evin ilk sahipleri evi öncelikli olarak yaz için düşünseler de kış aylarında da kullanmışlardır. Ev yıkılmadan önce Brusick'lere satılmıştır. (Mert, 2002, s. 102).

Pandispanian Köşkü: Günümüzdeki ismi Yeşil köşk olarak bilinen Pandispania Köşkü ilk inşa ettirildiğinden beri bu isimle anılmaktaydı (Oban, 2006, s. 134). Yapım yılı tahmini olarak 1880'lere dayanmaktadır. Pandispanian Köşkü konum olarak Bornova tren istasyonunun karşısında yer almaktadır (Mert, 2002, s. 106). Birkaç aile üzerinde el değiştiren yapı bir dönem Bornova Ziraat Mektebi olarak kullanılmış, 1949'da Maliye Hazinesine, 1990 yılında ise Ege Üniversitesi bünyesine geçmiştir (Narin, 2012, s. 108).

Peterson Köşkü: John Peterson tarafından 1859 yılında inşa ettirilen yapı konum olarak Mustafa Kemal Caddesi üzerinde yer almaktadır. Oldukça geniş olan yapı çok sayıda odaya sahip, büyük bir bahçe içerisinde yer almaktadır. İzmir İdaresi Anıtlar Yüksek Kurulu'nun verdiği karar doğrultusunda kamulaştırılmıştır. Yapı bugüne değin yedi restorasyon geçirmiştir. Yapı 1991 yılında 49 yıllığına kira karşılığı Büyükşehir belediye verilmiştir (Oban, 2006, s. 135). Günümüzde restorasyon çalışması devam etmektedir.

Steinbuchel Evi: Bornova Hürriyet Caddesi üzerinde bulunan Steinbuchel Evi 1860'larda John Maltass tarafından yaptırılmıştır. Atatürk tarafından Kurtuluş Savaşı sırasında karargâh olarak kullanıldığı bilinmektedir (Oban, 2006, s. 135).

Charnaud Evi: Yapı 1830 yıllarında inşa edilmiştir. Oldukça gösterişli bir görünüme sahip olan yapı başta sayfiye evi olarak inşa edilmiştir (Oban, 2006, s. 133). Evin bir kısmı yol yapımı için yıktırılmış olup, 1978 yılında İngiliz bir ailenin mülkünde olduğu. Kış için kullanılabilecek hale getirilmiştir bilinmektedir (Mert, 2002, s. 97). 1919 yılında Harold Charnaud tarafından satın alınmıştır (Narin, 2012, s. 111).

Giraud Evi: William Giraud tarafından 1860 yılında inşa ettirilmiştir. Bir dönem Venedik İzmir Konsoloslugu olarak hizmet vermiştir. Konum olarak Fevzi Çakmak Caddesinde yer almaktadır (Oban, 2006, s. 133).

Kanalaki Evi: Kanalaki isimli Rus bir kadın tarafından 1840 yılında inşa ettirilmiştir. Halk tarafından Prensese köşkü olarak anılmaktadır. Bunun nedeni köşkü yaptıran kadının prenses olduğuna inanılmasıydı (Mert, 2002, s. 104). Günümüzde Suphi Koyuncuoğlu İlköğretim Okulu bahçesinde yer almakta (Oban, 2006, s. 133) günümüzde Bornova Milli Eğitim Müdürlüğü olarak varlığını sürdürmektedir.

Maltass Evi: Maltass Evi La Fontaine Ailesi tarafından 1990'lü yıllarda inşa edilmiştir. Farklı bir mimari görünüm sunan yapı 4 katlı olmasına rağmen dışarıdan bakılınca iki katlı gibi görünmektedir. Yapı ağaçlarla kaplı, geniş bir bahçeye sahiptir. Uzun dönem konut olarak kullanılmasının yanı sıra bir dönem anaokulu olarak kullanılmıştır. 2005 yılında restorasyona alınan yapı Aziz Kocaoğlu Konutu olarak kullanılmaktadır (Oban, 2006, s. 133).

İngiliz Kulübü: Charlton Whittall ailesine ait köşkün bir bölümü olan yapı İngiliz Kulübü olarak adlandırıldı. İngiliz topluluğu için oldukça ilgi çeken bir yapı olduğu bilinmektedir (Narin, 2012, s. 111) Yapı ayrıca Well Köşkü ve içinde bulunan kuyudan dolayı Kuyulu ev olarak da anılmaktaydı (Mert, 2002, s. 98).1990 yılında Maliye Hazine'sinde bulunan yapı daha sonra Ege Üniversite bünyesinde geçmiştir (Narin, 2012, s. 106).

Aliotti Evi: 1820 yılında Fransalı Aliotti tarafından inşa edilen yapı günümüzde Gençlik Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Oban, 2006, s. 132).

La Fontaine Köşkü: La Fontaine Köşkünün bilinen en eski sahibi James Le Fontaindir. Yapı miras yoluyla el değiştirip 1975 yılında satılan köşk Ruby Gladys Whittall'in mülkiyetine geçmiştir. Yapı tarihsel süreç içerisinde birçok farklı amaç için kullanılmış olup günümüzde Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Müzesi olarak kullanılmaktadır (Narin, 2012, s. 104)

Matthey'in Köşkü: John Maltass isimli bir İngiliz tarafından inşa edilen yapı birkaç kez el değiştirmiştir. Köşk 1922 yılında Atatürk'ün İzmir'e geldiği dönem karargâh olarak da kullanıldığı bilinmektedir (Mert, 2002, s. 97).

Godfrey Giraud Köşkü: Godfrey Giraud Köşkü'nün ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Yapının ilk sahibinin bir Fransız olduğu fakat ismine kayıtlarda rastlanmadığı bilinmektedir. Köşk 1816 yılından itibaren üç yıl boyunca Napolyon generali Due de Rovigo mülkiyetinde olup ilk önce Corsi ailesine daha sonra Perkins'lere satılmıştır. Sonraki yıllarda Edward Whittall'in satın aldığı yapı oldukça ihtişamlı bir bahçeye sahip olduğu, köşkün bahçesindeki ağaç türlerinin yüzü aştığı söylenmektedir. 1971 yılında Edward Whittall'in ölümüyle birlikte mirasçıları üzerinde Godfrey Giraud'un annesi Ruth Giraud'un mülkiyetine geçmiştir (Mert, 2002, s. 98).

Giraud Köşkü: 1860 tarihli yapı bir Rum tarafından inşa edilmiş olup iki köşkten oluşmaktadır. Günümüzde Fevzi Çakmak Bulvarı üzerinde olup Bornova meydanına çok yakın bir konumdadır (Mert, 2002, s. 99).

Lane Köşkü: Lane köşkü olarak bilinen köşk bir dönem bay Lane'nin annesi bayan Psyach ile de anılmıştır. Yapı 1973 yılında yıkılmış onun yerine bir ilkokul inşa edilmiştir (Mert, 2002, s. 98).

Edmund Giraud Köşkü: Bu çekici mülkün (corner property) yıkılması 1974 de gerçekleşmiş ve 1976 da yerine iki bloklu yüksek bir apartman inşa edilmiştir (Mert, 2002, s. 98)

Victor Whittall Köşkü: Köşkün yapım tarihi 1850'li yıllara uzanmaktadır. Yapı birçok kez el değiştirmiş en son Victor tarafından satın alınmış yakın tarihlerde Mary Whittall köşkte ikamet etmiştir (Mert, 2002, s. 99).

Aliberti Köşkü: Yapım tarihi Kırım Savaşı'nın sonuna kadar uzanmakta olan köşk Wolf kardeşler tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı ayrıca Sidney La Fontaine köşkü olarak da bilinmektedir. Meyve ağaçlarının bulundu büyük bir bahçesi ve ayrıca bir tenis kortu olan yapı Zantonati ailesi tarafından satın alınmıştır. Yapı 1940 senesine

kadar Zatonatilerin mülkünde kalmıştır. Yapı daha sonra Aliberti ailesine satılmış 1922 yılında yağmalanmıştır (Mert, 2002, s. 99).

Baltacı Köşkü: Son yıllarda Reşit Yelpar köşkü olarak bilinen, çok güzel, eski bir bina yapı olup mükemmel durumdadır. 200 yıldan fazladır ayakta olan binanın ilk sahibi veya yaparı hakkında bilgi yoktur. Girit'ten göçeden Reşit Yelpar ve ailesi mübadelen beri bu evde oturmaktadır. Reşit Yelpar'ın babası Leningrad ve Bağdat üniversitelerinde Asya dilleri profesörüydü. Daha sonra Baltacı Evi olarak bilinir. Baltacı veya Baltazzi ailesi aslen Venediklidir. Diğer birçokları gibi Sakız'dan İzmir'e yerleşmek için gelmiş ve İzmir'de ailenin fertlerinden birisi İtalyan konsolosu olmuştur. Bornova'daki evlerine ek olarak Baltacı ailesinin Aliğa'da bir de kır evleri vardır (Mert, 2002, s. 101)

Wilkinson Köşkü Wilkinson Köşkü Helbert Whittall Wilkinson aile üyesinden biri ile evli olan kızı Jane için yaptırmıştır. 1978 senesine kadar Wilkson ailesi köşkte ikamet etmiştir (Mert, 2002, s. 101).

De Andria Köşkü:1830 senelerinde Gypsy ailesi tarafından inşa edilmiştir. Köşk ilk önce Richard Mattheys'e sondasında 1928 yılında Charles Lyonnais'e satılmıştır. Miras yoluyla Denise De Andria'na geçen köşk 1973 senesine kadar De Andrialara ev sahipliği yapmıştır (Mert, 2002, s. 101).

Raggio Köşkü: Raggio köşkünün bilinen ilk sahibi Datodi-Raggio olduğu bilinmektedir. Raggio ailesi ilk etapta 1360'lı yıllarda Chios'a , ardından iş amacıyla 1800'lerde İzmir'e gelmişleridir. Yapı günümüze ulaşmamıştır(Mert, 2002, s. 102).

Offley Köşkü: Köşkün yapım yılıyla ilgili net bir kayda ulaşılamamaktadır fakat yüzyılı aşkın bir süredir Offley ailesi ve çocukları Goutlara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Goutların bir kısmı 1946 senesine kadar bu evde ikamet ettikleri bilgisine ulaşılmaktadır. 1922 yılında yaşanan bir hırsızlık olayı sonrasında ev tahrip olmaya başlamış sonrasında ise yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştır (Mert, 2002, s. 103).

Douglas Whittall Köşkü: Lochner ailesi tarafından inşa ettirilen yapı yazlık olarak planlanmıştır. Köşkün 1977 yılına değin Douglas Whittall mülkiyetinde olduğu bilinmektedir(Mert, 2002, s. 103).

Subay Kulübü: Davy isimli bir Amerikalı tarafından inşa ettirilen yapı askeriye tarafından el konulması sonucu ordu evi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Mert, 2002, s. 103).

Jak Topuz Köşkü: 140 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan köşk 1960'lı yıllarda La Fontaine ailesi üyelerinden Audrey Maltass'ın oturduğu uzun süre ikamet eden Marre kardeşlerden dolayı Marre köşkü olarak da anılmıştır (Mert, 2002, s. 104).

Michell Topuz Köşkü: 1683 senesinde Sakız Adası'nda yaşayan daha sonra 1822 yılında İzmir'e gelip yerleşen Floransalı Aliotti tarafından yaptırılan bir köşktür. Köşkün 1970 yılında Michelle Topuz'a ait olduğu ulaşılan bilgiler arasındadır (Mert, 2002, s. 104).

Charlton J. Giraud Köşkü: Yapının sahiplerinin Donald Giraud ailesi olduğu daha sonra Charles Giraud'a satıldığı günümüzde ise Ege Üniversitesi mülkünde olduğu bilinmektedir (Mert, 2002, s. 104).

Molly Charnaud- Wood Köşkü: Günümüzde Ege Üniversitesi bünyesinde yer alan köşk lokal olarak işletilmektedir. Hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamasa da Phyllis Charnaud ve ailesinin bu köşkte yaşadığı ve yüz yılı aşkın süredir var olduğu bilinmektedir (Mert, 2002, s. 107).

De Cramer Köşkü: köşk hakkında kayıtlar incelendiğinde yapının 200 yılı aşkın bir süredir var olduğu anlaşılmaktadır. Fakat yol genişletme çalışması sebebiyle yıkıldığı için yapı günümüze kadar ulaşamamıştır (Narin, 2012, s. 106).

Varipati Köşkü: varlığını koruyarak günümüze kadar ulaşan Levanten yapılardan biri olan Varipati köşkü Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü olarak kullanılmaktadır (Mert, 2002, s. 107)

Balliani Köşkü: Yapının kayıtları incelendiğinde rastlanan en eski kullanıcının Ballian ailesi olduğu görülmektedir. Yapı 19. yüzyılının ikinci yarısında yapıldığı bilinmektedir (Sönmez, 2010, s. 35). Köşkün satın alma ve miras yoluyla el değiştirdiği, yine satın alma yoluyla kamulaştırılıp 1970 yılında Ege Üniversitesi bünyesine dahil edildiği (Narin, 2012, s. 106) ulaşılan bilgiler arasındadır. Köşk günümüzde müze olarak kullanılmaktadır (Sönmez, 2010, s. 35).

Sirkehane (Ege Ü.Etnografya Müzesi) Günümüzde Sirkehane olarak anılan yapının bir Rum aile tarafından inşa edildiği bilinmektedir. Maliye Hazine'ne devredilen yapı 1943 senesinde T.C. Maliye Hazinesi devredilen yapı bir dönem iki farklı amaç için kullanılmıştır. 1960 civarında Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda ve Fermantasyon Teknolojisi Kürsüsü olarak, arka tarafı ise sirke ve turşu üretimi için kullanmış yapının ön tarafı lojman hizmeti görmüştür. Daha sonra Ege Üniversitesi bünyesine geçen yapı bir süre konut olarak daha sonra ise müze olarak kullanılmaya başlanmıştır (Narin, 2012, s. 106-107).

Pasquali Köşkü/Barry Köşkü (Ege Ü.Lokali): Ege Üniversitesi girişinde yer alan yapı Barry ailesi tarafından kullanılmaktaydı (Oban, 2006, s. 132). Bir tüccar olan Giuseppe Pasquali'nin inşa ettirdiği bilinen köşkün 1835-1840 yılları arasında yapıldığı tahmin edilmektedir. Köşk miras yoluyla uzun süre Barry ailesinde kalmış ve en son sahiplerinin Giovanni Pasquali'nineşi ve üç çocuğu olduğu daha sonra Maliye Hazinesi tarafından 1941 yılında Bornova Ziraat Mektebi olarak kullanılması amacıyla kamusallaştırdığı bilinmektedir (Narin, 2012, s. 107).

Sarı Köşk: Yapının dış boyasından dolayı ismi sarı köşk olup hangi tarihte kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. (Mert, 2002, s. 107) Atatürk'ün köşkü ziyareti anısına yaptırılmış bir Atatürk büstü bulunmasıyla birlikte bahçesinde günümüze değin korunarak gelmiş oval biçimde bir havuz ve köşk içerisinde yer alan ihtişamlı şömineler de bugüne kadar korunarak gelen önemli mimari öğeler arasında yer almaktadır. Günümüze gelene kadar farklı amaçlara hizmet eden köşk şu sıralar Ege Üniversitesi bünyesinde olup İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı binası olarak kullanılmaktadır (Narin, 2012, s. 107)

Levanten topluluğu sivil yapıları sahip oldukları gibi bunun yanı sıra dini yapıları da bulunmaktaydı. Bornova’da geçmişte 3 adet kilise var olduğu bilinse de bunlardan yalnızca iki tanesi günümüze ulaşmıştır (Oban, 2006, s. 135).

Santa Maria Katolik Kilisesi: Günümüze ulaşan dini yapılardan bir olan Santa Maria Katolik Kilisesi’nin 1797 yılında inşa edildiği, 1832 tarihinde restorasyon geçirdiği bilinmektedir (Oban, 2006, s. 136). İlk olarak ahşap olarak inşa edilen yapı 1832 yılında II. Mahmud’un emri ile taştan bir yapı olarak tekrar inşa edilmiştir (Mert, 2002, s. 95).

St. Mary Magdalena Kilisesi, (İngiliz Kilisesi): St. Mary Magdalena Kilisesi, (İngiliz Kilisesi’nin 1857’de Charlton Whittal tarafından inşa edildiği bilinmektedir (Mert, 2002, s. 96). Yapı Suphi Koyuncuoğlu Lisesi girişinin bulunduğu noktada yer almaktadır (Oban, 2006, s. 135).

1.7. Bornova Özelinde Tasarıma Dahil Edilen Levanten Yapıları

Aliberti Köşkü

Resim 4 Aliberti Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Aliberti Köşkü konum olarak Bornova'nın kuzeydoğu çeperinde Çiçek Caddesi üzerinde yer almaktadır. Aliberti Köşkü olarak bilinen yapının özgün kullanıcısına dair kesir bir bilgiye ulaşılamamıştır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 20).

Aliberti Köşkü'nün tarihi Kırım Savaşı'nın hemen sonrasına kadar dayanmaktadır İngiliz asıllı Wolf Kardeşler tarafından 1856'larda inşa edildiği bilinmektedir. Sidney La Fontaine köşkü olarak da bilinen yapı daha sonra Zandonati ailesine satılmış ve 1940'lara kadar onların mülkiyetinde kalmıştır. Ayrıca köşk 1922 yılında tahribata uğramıştır. Bir meyve bahçesi ve tenis kortuna sahip oldukça büyük bir bahçe içerisinde bulunan köşk sömürge stilinde (Colonial Style) inşa edilmiştir. Yapının ön cephesi, Neo-Klasik üsluba ait olan İyon tarzı sütunlar ve üçgen alınlıkla, arka cephesi ise sade bir görünümde inşa edilmiştir. Daha sonraları eklemelerle genişletilmiştir. Yapının aynı zamanda arka tarafında havuzlu geniş bir bahçesi bulunmaktadır. Dört kapıdan girilen bu bahçede İngiliz bahçelerinde olduğu gibi, doğal bir çevre izlenimi yaratılmıştır. Bahçe içerisinde bulunan ağaçların İtalya'dan getirildiği söylenmektedir. Ayrıca köşkün yapımında malzemelerinin yanı sıra mimarının da yurtdışından geldiği söylenmektedir (Kuyulu, 2006, s. 177).

Yapı 1950'li yıllarda İtalyan Aliberti ailesinin mülkiyetine geçmiş ve günümüzde konut Daphne Aliberti'nin kullanımındadır (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 20).

Hareketli bir kitle kurgusuna sahip olan yapı, dört farklı evrede inşa edilmiştir (Şekil 4.22). Wolf Kardeşler tarafından oluşturulan özgün kitle ve mekan kurgusu, yapımcı grubun diğer yapılarından olan Belhomme köşkü ile büyük benzerlik göstermektedir. Özgün yapıya eklenen dönem ekleri sırasıyla, Paterson (19.yüzyıl sonu), La Fontaine (20.yüzyıl başı) ve Zandonatti (1940'lı yıllar) aileleri tarafından yaptırılmıştır (D.Aliberti). Farklı dönemlere ait ekler, mekan kurgusunda da dönüşümlere yol açmıştır. Özgün kurgu dahilinde zemin katta karniyarık, üst katta ise orta hol odaklı merkezi dağılım şeması benimsenmiş, yapı orta aksına paralel bir düzende eklenen ek kitleler lineer bir yayılımı gerektirmiştir.

Belhomme Köşkü

Resim 5 Belhomme Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Belhomme Köşkü, bilinen diğer adıyla Xenopoulou Köşkü Fevzi Çakmak Caddesi, No. 34'te bulunmaktadır. Bu köşk 1880'li yıllarda Aliberti köşkünü de yapan İngiliz kökenli Wolf kardeşler tarafından büyükçe bir bahçe içerisine inşa edilmiştir (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 19). 1997 yılında Bornova Belediyesi tarafından restore edilerek günümüzdeki halini almıştır. Bina çeşitli amaçlarla hizmet vermiştir. Bornova Belediyesi Konservatuvar Binası olarak kullanılmış, 1998 yılında ise Atatürk Kitaplığı olarak hizmete sunulmuştur. Günümüzde ise Atatürk Kitaplığı olarak kullanımına devam edilmektedir (Oban, 2006, s. 132-133)

Köşk mimari olarak dikdörtgen yapıda iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının ön cephesinde İyon başlıklara sahip sütunlar ve merdivenler bulunmaktadır. Bu görünümle ön cephesi eklektik bir anlayışa sahiptir. Yapının arka cephesinin ise sade görünümü itibarıyla 19. yy. sonu ve 20. yy. başı İtalyan sivil mimarisi izleri barındırdığı düşünülmektedir. Yapının planı merkezde geniş salon ve her iki tarafında bulunan mekânların ise birer bu salona kapıyla bağlanacağı şekilde oluşturulmuştur. Geniş salonun iki kısa kenarında karşılıklı olarak konumlandırılmış birer giriş bulunmaktadır. Belhomme Köşkü'nün dikkat çeken iç süslemeleri yapının önemli özelliklerindendir. Restorasyon çalışmaları sırasında yapının iç süslemeleri korunmuştur (Mert, 2002, s. 101).

Pandispania Köşkü

Resim 6 Pandispanya Köşkü (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Pandispanya Köşkü Bornova istasyonu demiryolunun bittiği yerin karşısında yer almaktadır (Mert, 2002, s. 106). Kendisine komşu olan diğer birkaç köşk ile benzer şekilde Bornova tren istasyonunun karşısında, Bornova ovasına giden tarım arazilerinin başında yer almaktaydı. Köşk bugün Ege Üniversitesi'ne ait bulunmaktadır. Anıldığı bir diğer ismi olan Yeşil Köşk adıyla lokal olarak hizmet vermektedir. 1880'lerde Pandespanian ailesinden İzmirli tüccar D. A. Bardisbanian tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir. Şu an bu ailenin tamamı Fransa'da yaşamaktadır. 19. yüzyılın sonlarında Gasparian Ailesi bu köşkü Fransa'ya göç ettiği söylenen Pandisbanian Ailesinden devralmıştır. Gasparian Ailesi'nin de İzmir'den ayrılmasından ardından köşk kamulaştırılarak Bornova Ziraat Mektebinin kullanımında olmuştur. Köşkün 1949 yılında Maliye Hazinesi'ne mülkiyetine geçmiştir. Bina daha sonra Ege Üniversitesi'ne devredilmiştir. 1955 yılında Ege Üniversitesi'nin kuruluşunun ardından 1955–1972 yılları arası E.Ü. Ziraat Fakültesi Zirai İşletmecilik ve Ekonomi Kürsüsü olarak hizmet sağlamıştır. 1986 yılında onarım görmüş, ardından belli bir zaman konukevi vazifesiyle üst düzey üniversite ziyaretçilerine hizmet vermiştir. 1993 ve 1995 yılları arasında onarımlarına girmiştir. Günümüzde ise üniversitenin bünyesinde kafeterya ve restoran olarak hizmetiyle sosyal bir tesis olarak kullanılmaktadır (Narin, 2012, s. 108).

Köşkün iç planı Bornova'daki diğer köşklere benzemektedir. Zemin kattaki mekâna ana girişten ulaşılacak şekilde bir dağılım düzenine sahiptir. Bu mekân yan taraflarına yerleştirilmiş ikişer odaya sahiptir. Köşkün dış planı ise zemin katta ana cephesinin ortasına bir adet giriş ve bu girişin sağ ve solunda birer cumba bulunmaktadır. Üst katta giriş kapısının hemen üzerine denk gelecek şekilde üç konsola oturtulmuş bir balkon yer almaktadır. Bu balkon üst kısmında içinde yuvarlak kemerli bir pencerenin de yer aldığı üçgen alınlık ve bu alınlığa tutturulmuş ahşaptan yuvarlak bir kemer içermektedir. Pandispanya Köşkü Bornova yapıları içinde en süslü dış cepheye sahip yapıdır. Köşkün içerisinde bulunduğu alanda zemin ağaçlar ve sahip olduğu bir havuzla hala çekiciliğini korumaya devam etmektedir. Köşk üniversite bünyesinde bulunması sebebiyle tamir görmüş ve güzelce korunmuştur (Mert, 2002, s. 106).

Richard (Whithall) Köşkü:

Resim 7 Richard Whittall Evi'nin restorasyondan önceki hali

(<http://www.erolsasmaz.com/?oku=779>)

Richard Whittall köşkü Bornova'da Merkez Bulvarı üzerinde köşe parselde yer almaktadır (Akkurt H. , 2004, s. 134). Günümüzde Millî Eğitim Bakanlığı kontrolünde

Bornova Suphi Koyuncuoğlu İlkokulu'nun bahçesinde yer almaktadır. Köşk 19. Yüzyılın ortalarında Whittall ailesinin fertlerinden biri olan Richard Whittall tarafından yaptırılmıştır. Cumhuriyet ilanı sonrası Balliani ailesinin mülkiyetine, daha sonra ise 1949 yılından itibaren Maliye Hazinesi mülkiyetine geçmiştir. (Bornova İçin Fikirler, 2014, s. 19).

Köşk yatay biçimli ve yalın bir yapıdadır. Binaya ek olarak dâhil edilmiş ek bölümlere ve geniş terasa sahiptir. R.Whittall Köşkü toplam iki ayrı tarihte inşa edilmiştir. İlki ana yaşama mekânları ve özel kullanım alanlarının yer aldığı temel bölümdür, sonraki ise erken dönem eki sayılan müstemilat ve kule bölümüdür. Müstemilat bölümü lineer bir kurguyla ana yapıya paralel olarak konumlandırılmış ve içerisinde servis mekânları yer almıştır. Bu bölümün üçüncü katından kuleye bir bağlantısı bulunmaktadır. Yapının mekânsal kullanımdaki net ayırım, strüktürel ve görsel anlamda belirginlik olarak yansımaktadır. Zemin katta yer alan ortak ve yarı özel nitelikteki ana yaşama mekânları toplumsal yaşama ait kullanımı sağlarken, birinci kat mekanlarında ise ailenin kullanımındaki kişisel yatak odaları olarak planlanmıştır. Mekânın yapı sisteminin ise orta hol odaklı merkezi dağılım üzerine oluşturulduğu görülmektedir. Hem zemin hem de birinci katta bu sisteme uyulmuştur. Mekânın iç dağılımındaki merkezi sisteme ek olarak zemin katta dış planında L şema ile oluşturulmuş yapıyı saran veranda bulunmaktadır (Akkurt H. , 2004, s. 134).

Resim 8 Richard Whittall Evi (Hüsna Çakır 6 Ocak 2022)

Tapu kayıtlarından ulaşılan belgelerde yapının 1948 İtalyan Malinari Civani'ye, daha sonra Ali Civevoğlu ve Turgut Koyuncuoğlu onların vefatından sonra miras yoluyla Ayşe, Fatma ve Hatice Koyuncuoğlu'na miras olarak kalmıştır. Yapı daha sonra mektep olarak kullanılması şartıyla 1987'de hazineye bağışlanmıştır. 1936 ile 2000 yılları arasında okul olarak varlığını devam ettiren köşk günümüzde zemin kattın iki bölümü halk eğitim kursu, birinci katın bir bölümü arşiv olarak kullanılırken kalan diğer bölümler ise kullanılmadığı aktarılmaktadır (İzmir Bornova Richard Whittall Konağı Restorasyon Projesi, 2016)

Güncel durumuna bakıldığında yapının restorasyon projesine dahil edildiği ve restorasyon sürecinin devam ettiği (Altın, 2019) bilgisine ulaşmaktayız.

2. BÖLÜM

BİR BELGELEME YÖNTEMİ OLARAK MİNYATÜR

2. BÖLÜM

BİR BELGELEME YÖNTEMİ OLARAK MİNYATÜR

2.1 Giriş

Geçmiş dönemlerde kitap sanatları bakımından bir olayı veya metni açıklamak amacıyla yapılan minyatürler günümüzde kitap sanatları dışında oldukça geniş bir alanda kendine yer bulmaktadır. Geçmiş dönemler hakkında bazı konularda, olaylarda belge niteliği taşıyan minyatür eserler bu bakımdan açıklayıcı ve aydınlatıcı bir vasfa sahiptir.

2.2 Minyatür Sanatı ve Tarihçesi

Kâğıt, fildişi, parşömen gibi materyaller üzerine yapılan küçük ebattaki resimlerdir. En yaygın kullanım şekli el yazması kitaplar içinde yer alan halidir (Ana Britannica 16 s. 126) Minyatürün yapısı genel olarak ele alındığında tasarımda etkili olan, ön plana çıkan temel yaklaşımlar vardır. Bunlar boyut, ışık ve gibi iki boyutlu nesnelere hacim kazandıran tekniklerin olmaması, yazılı eserlerde bir konuya açıklık getirmek amacıyla metin içindeki tasarıma dahil edilmesi gibi amaçlar gütmektedir (Thema Larousse, Cilt 6, s. 318)

Minyatür; genel bir ifadeyle tanımlamak istendiğinde yazma eserler içindeki metinleri görselleştirmek amaçlı, olay anlatan bir kitap resimleme tekniğidir diyebiliriz (Mahir, 2012, s. 15). Kelime kökeninin Orta Çağ Avrupa'sında Minium olarak tanımlanan kırmızı boyanın (sülyen) kullanım alanından çıktığı varsayılmaktadır. Minium yazma eserlerde bölüm/metin başlarında baş harfleri vurgulayan bir süsleme tekniğidir. Zamanla yazma eserlerde metin içinde kullanılan metni süsleyen resimlere de minyatür denilmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde minyatür örneklerine en erken III. yüzyılda örneklerine rastlandığı söylene de son yıllarda bilim adamları tarafından Orta Asya Kaya Resimlerinin de (cızıklar) minyatür olarak kabul gördüğüne rastlanabilmektedir (Pugaçenkova, 2006, s.9). Öncesinde tezhiplene için kullanılan minyatür tanımı Türkçeye en yakın hali Latince miniare sözcük kökeninin

zamanla İtalyanca *miniatura*, Fransızca *miniature* olarak şekillenen kelime kitap resimleri için kullanılan bir terim haline gelmiştir (Mahir, 2012, s.15). Minyatür kelimesinin Osmanlı'da tam bir karşılığı olmamakla birlikte buna karşın (Mahir, 2012, s.15) Osmanlı ve İran'da minyatür eserler tasvir, nakış, nakış resim ve hurde nakış olarak ifade edilmektedir (Pugaçenkova, 2006). Kelime Türkçeye Batı dilleri vasıtasıyla girmiştir (Mahir, 2012, s.15).

Minyatürün doğudaki ilk tanıklığı Mani dini ile başlamaktadır. Maninizm kurucusu Mani'nin dini yönü kadar resime de ilgili olduğu bilinmektedir. Mani'nin resim ile ilişkisi onun kendi yazdığı el yazması kitabın resmetmesini sağlamıştır. Mani'den sonra aynı şekilde Mani rahipleri 600 yıl boyunca bu geleneği sürdürmüş ve rahiplerin üstlendiği bu görev minyatürün Doğu Türkistan'a kadar gelmesini sağlamıştır (Özcan, 2016, s. 3). Kaya resimleriyle başladığı varsayılan minyatür sanatı Orta Asya üzerinde izlediği yol üzerinde Ön Asya'ya doğru açılmış böylece yeni coğrafyalarda da rastlanılabilir hale gelmiştir (Pugaçenkova, 2006, s.9).

Mani rahiplerinin etkisiyle 8. Yüzyıldan 11. yüzyıla kadara İç Asya'da Çin, Hun, Göktürk, Hint coğrafyayla birlikte yine İskender'in Asta yönüne doğru ilerlemesi neticesinde Yunan sanatının da islerini taşıyarak oldukça geniş bir coğrafyada gelişimini sürdürmüştür (Özcan, 2016, s. 2-3). Uygurların 745'te Göktürk egemenliğine son vermeleriyle birlikte Türk kültürü ve sanatı için parlak bir dönem başlamıştır (Theme Louruse, Cilt6, s.198) Gelişim şemasına bakıldığında 3. yüzyılda İç Asya'da Uygur Türklerinin etkisi, Mezopotamya'da Geç Antik Doğu, Roma ve Helenistik dokunuşlarına sahip Abbasi (749-1258) halifelerinin vasıtasıyla ayrı kollardan şekillenmiştir. 11. yüzyılda birlikte Selçuklu Türklerinin Suriye ve Anadolu'ya girişlerinden itibaren yeni bir yorum kazanmıştır (Özcan, 2016, s. 3).

XII. yüzyıllarda Selçuklu yönetimi altındaki Mardin ve Diyarbakır kentleri dönemin en önemli ticaret ve sanat merkezleri arasında yer almaktaydılar. Bu yüzyıla dair izine rastlanan en erken tarihli yazma eser Süryaniceden Arapçaya çevrilen, yazım yeri Silvan olarak bilinen *De Materia Medica* (Kitab el Haşa'ış) isimli el yazmasıdır. Aynı dönem içerisinde ilgi çeken örneklerden bir diğeri ise Artuklu Emiri Nasreddin

Melik Mahmud'un emriyle sipariş edilen ve El Cezezi tarafından 1201 tarihli yazma eseridir. Anadolu Selçuklu Dönemi için sunulabilecek en iyi örneklerinden sayılan dramatik bir anlatım örgüsüne sahip, bir aşk öyküsünü betimleyen ve içerisinde çeşitli minyatür örnekleri bulunan Varka ve Gülşah isimli el yazması kitaptır (Theme Louruse, Cilt 6, s.318).

Anadolu Türklerinde minyatür sanatının kullanımı ilk olarak 12. Ve 13. Yüzyıllarda uygulanmaya başlandığı hem Türkiye'de hem de Türkiye dışında bulunan kütüphanelerdeki Artuklu Dönemi minyatürlü kitapların varlığından anlaşılmaktadır. Artuklu yönetimi altında olan Diyarbakır (Amid) o dönem oldukça hareketli bir ticaret şehri olduğu ve 12. Yüzyıl sonlarına gelindiğinde Diyarbakır'da bulunan 140.000 cilt yazma esere bakıldığında Diyarbakır'ın içinde bulunduğu dönemin önemli bir kültür merkezi olduğu sonucuna varılabilmektedir. (Pugaçenkova, 2006, s.9).

Osmanlı Dönemine gelindiğinde ise Fatih Dönemi ilgi çekmektedir. Bu dönemde resme olan ilgi artmış, saraya İtalya'dan ressamı davet edilmiş ve batı etkisi yansımaya başlamıştır. Sultan Fatih saraya İtalyan ressamı getirtmekle kalmamış, dönemin yerli sanatçıları arasında da Batı tarzı resmin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Fakat o Fatih Döneminden Edirne'de resmedilmiş birkaç resim dışında örnek teşkil edecek başka resimlere rastlanmamıştır (Theme Louruse, Cilt 6, s.318).

Fatih Dönemiyle başlayan Kanuni dönemiyle devam eden hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Fakat 18 ve 19 yüzyıldan itibaren Avrupa'yla kurulan siyasi ve kültürel ilişkiler minyatüre olan ilginin azalmasına, resim sanatına olan ilginin artmasına yol açmıştır (Gülaçtı, 2017, s. 31). Bununla birlikte yine Lale Devri etkileri ve Matbaanın gelmesi ile minyatüre gereksinimin ve ilginin azalma sebeplerinden biridir (Renda, 2001, s. 39). Bu dönemden itibaren Avrupa etkisi görülen resimler ışıık ve derinlikli bir zemine ve kurguya oturmaya başlamıştır (Gülaçtı, 2017, s. 32). Osmanlı Resim Sanatı ve Propaganda İlişkisi: Padişah Resimleri ve Şişli Atölyesi. Uzun bir süre yerleşik bir geçmişi olan minyatürden yabancı bir kültürün parçası ve yeni bir anlayışa geçiş elbette kolay olmamıştır. İlk etapta duvar resmiyle başlayan yaklaşım daha sonra yerini tuval ve pano resimlere bırakmaya başlamıştır (Renda, 2001, s. 39). Resim sanatı

Batılılaşma eğilimleri arasında görülen en önemli yaklaşımlardan biri olmuş ve de desteklenmiştir. Bu yaklaşımın etkisiyle Mühendishane-i Berri Hümayun kurulmuş, askeri okullarda da resim dersi verilmeye başlanmıştır. Sonraki yıllarda daha iyi bir eğitim adına Avrupa'ya öğrenciler yollanmıştır (Gülaçtı, 2017, s. 32) Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise kimlik arayışı içindeki Türk ressamların geleneğe olan bağlılık üzerinden yeni denemelere içinde oldukları ve de minyatür sanatının ana hatları etrafında yeni bir var etme yoluna girdikleri gözlemlenmiştir (Gündüz, 2019, s. 11).

2.3 Minyatürlerde Mekan İrdeleme, Mimari Belge Çalışmaları

Bir olay anlatma kaygısı ile tasarlanan minyatür eserler dönemi içindeki konuyu oldukça yalın, anlatılmak istenen olaya odaklı bir anlatım dili kullanılarak oluşturulmuş, tarihi bilgi sunan belgelerdir (Keskiner, 2004, s. 10-11)

Geçmişten günümüze ulaşmış olan el yazması kitaplar kendi döneminde vuku bulan olayları aktaran (Özkan, 2021, s. 40), yazılan metin içindeki konuyu görsel bir dille anlatan, açıklayacak şekilde tasarlanan birçok minyatürle karşılaşmıştır (Aydemir, 2021, s. 6). Osmanlı minyatürlerine bakıldığında tarihi bir olayı, bir durumu aktarma bakımından oldukça gerçekçi bir ifade yolu ile aktarım yapıldığı gözlemlenmiştir (Parlak, 2010, s. 170).

Minyatür eserlere kaynak, belge olarak yaklaşılmakta ve yararlanılmaktadır. Hümayunname minyatürlerindeki peyzaj uygulamalarını araştırma konusu olarak inceleyen Nurgül Çakmak incelediği varaklar ışığında minyatürlerin peyzaj araştırmaları için kaynak olarak kullanılabileceği sonucuna varmıştır. Artık ulaşılamayan, zamanla kaybolan dönemin peyzaj düzenlemelerine minyatürler üzerinden ulaşabildiğini ifade etmiştir (Çakmak, 2018, s. 16).

Belge niteliği taşıyan önemli el yazması kitaplardan biri de Kanuni Sultan Süleyman emri ile Matrakçı Nasuh'a yaptırdığı “Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn adlı el yazması kitaptır. Oldukça mühim bir kaynak olan “Beyan-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn isimli kitap incelendiğinde sefer süresince konaklama yapılan bölge hakkında hem mimari hem coğrafik bakımdan ulaşılabilir görsel belgeler sunmuştur (Aydemir, 2021,

s. 48). Şehir tasvirleri bakımından oldukça zengin olan Matrakçı Nasuh eseri kaynak kitap olarak birçok araştırmacının dikkatini çekmiş, incelenmiş ve üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Geçmişten günümüze tarih, bilim, edebiyat, dini konular ihtiva eden kitaplar, tasavvuf gibi el yazması kitap yazılmış ve önemli bir kısmında metnin içeriğine sadık kalarak betimlenmiş birçok minyatüre rastlanmıştır. Özellikle el yazması kitaplar arasında en önemli kitap türlerinden biri de Şahnamelerdir. Şahnameleler tarih konulu el yazması kitaplar olup tarih incelemesi bakımından yine belge niteliği taşımaktadır (Taygur, 2020, s. 7).

Yeşim Özkan Osmanlı Gastronomi Öğelerinin Değerlendirmesi isimli tezinde minyatürlerin tarihi belge niteliği taşıdığı, geçmişe dönük Osmanlı mutfak ve sofrada adetlerini anlamaya olanak sağladığı, incelenen minyatür çalışmaları içindeki sahnelerden hem saray mutfakını hem de halkın şenliklerdeki yeme içme adabı ve alışkanlıklarına dair öğeler gözlenebildiğine ulaşmıştır. Araştırmada Osmanlı minyatür sanatı üzerinden Osmanlı mutfak, dönemin sofrada adabı, ziyafet ve şenliklerdeki sofrada düzeni, sofralarda yer alan kab kacaklara kadar birçok öğe incelenmiştir. (Özkan, 2021, s. 46)

Yeşim Özkan'ın Osmanlı Gastronomi Öğelerinin Değerlendirilmesi isimli çalışmada yaptığı minyatür eserlerin belge niteliği taşıdığına dair literatür taraması yapmış ve şu sonuca varmıştır:

Ulusal literatürde bu konu üzerine çalışmalar yapanlar içerisinde Akdeniz, çalışmalarında Batı ve Avrupa kaynaklı resim sanatına ait eserlerdeki gastronomi olgusuna değinmiş ve Batı'nın mutfak kültürüne, tarihine ve gelişim süreçlerine dair bulgular sunmuştur. Tatlıcı ise çalışmasında Osmanlı minyatürlerindeki gastronomi öğelerinin yer aldığı minyatürleri ayrı bir bölüm olarak araştırmıştır. Osmanlı minyatürleri hakkında yaptığı araştırmada minyatürleri saray içi ve dışı olarak ele alarak incelemiş ve minyatürlerin tarihi belgeler niteliğinde olup, kendilerinden sonraki sanatçılara esin kaynağı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ancak çalışmanın ana odağı 20. yüzyıl Türk

resim sanatı olmuştur. Apaydın da çalışmasında 18. yüzyıl Osmanlı minyatürlerine odaklanmış ve gıda öğelerinden ziyade kap kakak formlarına dair bir çalışma yapmıştır. Zeren ve Sazak ise çalışmalarında Osmanlı minyatürlerinde tasvir edilen kasaplık konusu üzerinde durmuşlardır. Çalışmaları sonucunda özellikle sürnâmelerde konu alınan esnaf alayları, bu alaylarda tasvir edilen et ve et ürünleri ve kasaplık mesleği hakkında bilgiler sunmaktadırlar. Kalaycı ve Çelikbağ çalışmalarında incelenilen dönemdeki minyatür eserlerindeki kap kakakların özellikleri ve tasvir edilişleri hakkında bilgiler sunmakta ve minyatürlerde yansıtılan gündelik hayatın hiyerarşik kurallarla nasıl belirlendiğini tespit etmektedirler. Ay ve Kocadoğan çalışmalarında Edirne şenliklerine yer vermiştir. Çalışmada minyatürler yer almakla birlikte yemek reçetelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Choi ise çalışmasında sadece Sürnâme-i Vehbi minyatürlerine odaklanarak kap formlarını araştırmıştır. Çalışmasının sonucunda Osmanlı mutfak kültürü ile ilgili de çıkarımlarda bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalar ışığında, sadece Osmanlı minyatürlerinin gastronomi öğeleri bağlamında spesifik olarak ve geniş çaplı irdelenmesi konusunda literatürde eksikler olduğu belirlenmiştir. Çalışmada minyatürlerde tasvir edilen gastronomi öğelerini belirlemek adına göstergebilim ve içerik analizinden faydalanılmıştır.

Osmanlı minyatür sanatında, sanat ve sanatçının gözlerinden gastronomi öğelerinin varlığının incelenmesi, çalışmanın en önemli noktasıdır. Çalışmada gastronominin sanata etkisi ve sanatsal tasvirlerdeki yeri bulunmaya çalışılmıştır. Çalışmanın gastronomi alanındaki gelecek araştırmalara ilham olacağı düşünülmektedir (Özkan, 2021, s. 3)

Türk yemek kültürü üzerine araştırma tezi sunan Gizem Tatlıcı 19. Yüzyıldan günümüz yemek kültürüne uzanan tarihsel süreci kapsayan araştırmasını yaparken araştırma yöntemini Osmanlı minyatürleri üzerinden yol olarak ilerlemiş olup, yemek temalı eserlere odaklandığı görülmektedir. Yaptığı analizler sonucu minyatür eserlere

birer belge olarak yaklaştığı ve minyatür eserlerin belge niteliği taşıdığı sonucuna vardığı gözlemlenmiştir (Tatlıcı, 2018, s. 322-323).

Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn isimli el yazması kitap içerisindeki varakları inceleyen ve analizlerini yapan Nurhan Atasoy aynı güzergâh üzerinde seyahat eden ve arada tahmini olarak bir yüzyıllık dilim bulunan Evliya Çelebi'nin sözlü anlatımı, Matrakçı Nasuh'un görsel olarak sunduğu seyahat izlenimlerinin sözlü ve görsel anlatım ile birbirlerini destekler nitelikte (Atasoy, 2015, s. 8) olduğu sonucuna varmıştır.

Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn üzerinden minyatürlerin belge niteliği taşıdığına dair hem araştırma tezi hem de (Mimaride Minyatürlerin Belge Niteliğinde Kullanımı Üzerine) makale çalışması bulunan Ayşe Çetin minyatür eserlerin belge niteliği taşıdığına dair araştırmasını şu şekilde ifade etmiştir:

Mimaride, şehir planlamalarında, sürdürülebilir mimari planlarında, restorasyon çalışmaları ile restorasyona yönelik araştırma ve analizlerde, belge niteliği taşıyan minyatürler, bu konularda çalışacak uzman araştırmacıların azlığı ve etkili olamamaları nedeni ile belge nitelikleri öne çıkacak şekilde kullanılmamaktadır. Minyatürlerin içinde yer aldıkları metinlerde tasvir edilen mekânlar mimari detaylar çalışılan konuya göre biçimlendirilmiş olmaları nedeniyle doğal olarak, bir kısmı gerçekte var olmayan, hayali kurgulardır. Osmanlı döneminde 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilmeye başlanan tarih konulu minyatürlü yazmaların yanında yine aynı dönemin nakkaşlarından olan Matrakçı Nasuh'un şehirleri konu alan ve kompozisyonlarında, dönemin gerçek mimari ve bitki örtüsünü tasvir ettiği minyatürleri de bugünün mimarları için başlı başına birer görsel kaynaktır. Ancak, mimarlar tarafından minyatürlerin belge niteliğinde kullanılması için araştırmacıların minyatürleri çözümlemeye yönelik uzmanlık bilgisine sahip olmaları gereklidir. Uluslararası proje kabullerinde fotoğraf, pul vb. sanat eserlerinin resmi belge niteliği taşımalarından dolayı kullanılmalarının yanında, bu tür projelerde minyatürlerin de mimari için belge olarak kabul edilmeleri yerinde olacaktır. Bu

konuda öncelikle minyatürlerin, mimari restorasyon ve analiz çalışmalarında birer belge olduğuna ilişkin bilincin geliştirilmesi, bu yönde bir farkındalığın oluşturulması gereklidir. Bu makalede, Osmanlı minyatürlerinin mimaride belge olarak kullanılmasının önemi ve gerekliliği üzerinde durularak minyatürlerdeki unsurların mimari açıdan nasıl çözümlenebileceği üzerine öneriler getirilmiştir (Çetin, 2018, s. 122)

Yine aynı makale üzerinden gözleme ve analizlerini şu şekilde sürdürmüştür:

Mekânlar irdelendiğinde Matrakçı Minyatürleri'nin tasarımlarında daima rasyonel bir mantık sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu minyatürlerde genel olarak adeta bir seyir belgeleme defteri mantığı ile detaylı olarak not alınmış ve betimlenmiş gibi görülen bir teknik ile yapılar şablonsuz resmedilmiş, kentin mimari ölçü ve biçimi belge niteliğinde çalışılmıştır. Sistemli çalışılmış olan yapıların katları, detayları, malzemeleri kent planı içinde incelendiğinde çoğunun günümüzdeki konumları ile örtüştüğü görülmektedir. Kentin ulaşım sirkülasyonu dahi minyatürlerde hiç insan olmamasına rağmen ölçekli olarak açıkça algılanabilmektedir. Çağdaş planlama çalışmalarının bir kısmında, günümüzde dahi bulunmayan bu sistematik açık fonksiyon şemalı plan tasvirleri bize sanatçının, yapıları salt görsel hacimler olarak algılamasından çok daha derin bir mimari bilgi donanımına sahip olduğunu da göstermektedir. Kentlerin konum planları, birbirleri ile ilişkileri, bağlantı kapıları, köprü ve yol gibi ulaşım bağlantıları minyatürlerinde görsel destekler ile güçlendirilerek görüntülenmiştir (Çetin, 2018, s. 122).

16. yüzyılla birlikte gelişim gösteren minyatür sanatı yine bu dönemde yeni bir anlayış kazanmaya başlamıştır. Bu yeni ifade biçiminin çıktısı olarak verilebilecek en iyi örnek Matrakçı Nasuh tarafından Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn isimli yazma eserde yer alan minyatür varaklardır. Kanuni Sultan Süleyman ile yapılan Irak seferi esnasında güzergâh üzerindeki menziller kayıt altına almak amaçlı resmedilmiştir. (Geçen & Kösem, 2019, s. 367) Matrakçı Nasuh minyatürleri analiz edildiğinde en belirgin özellikleri tasvirler içinde insan figürünün yer almaması, mekân ve mimariye

odaklı tümünden görüş sergileyen bir tasarım oluşturuyor olmasıdır. Kuş bakışı bir izlenime sahip olduğu düşünülse de tasarım detaya götüren, istiflenmiş bir tasvir yolu izleyerek oluşturulmuştur. Matrakçı Nasuh o dönemin görsel hafızasını günümüz yüzyılına aktarabilmiştir (Dönmez & Göker, 2018, s. 1123)

Osmanlı minyatür sanatının Türk resim sanatına olan etkisini konu alan tez araştırması içerisinde Matrakçı Nasuh minyatürleri içinden seçtiği bir varak üzerinden yaptığı analiz sonucu sefer esnasında yapılmış eskizler incelendiğinde mimari yapıların stilizasyon olarak kimi örneklerde de şematik bir biçimde ele alındığını ifade etmiştir. Yapıldığı dönemi görsel olarak aktaran minyatürler günümüz yerleşimleri üzerinden bakıldığında net bir şekilde görülebilmektedir (Gündüz, 2019, s. 86-87),

Ayşe Çetin'in Mimaride Minyatürlerin Belge Niteliğinde Kullanımı Üzerine başlıklı makalesinde:

Osmanlı döneminde 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilmeye başlanan tarih konulu minyatürlü yazmaların yanında yine aynı dönemin nakkaşlarından olan Matrakçı Nasuh'un şehirleri konu alan ve kompozisyonlarında, dönemin gerçek mimari ve bitki örtüsünü tasvir ettiği minyatürleri de bugünün mimarları için başlı başına birer görsel kaynaktır. Ancak, mimarlar tarafından minyatürlerin belge niteliğinde kullanılması için araştırmacıların minyatürleri çözümlemeye yönelik uzmanlık bilgisine sahip olmaları gereklidir. Uluslararası proje kabullerinde fotoğraf, pul vb. sanat eserlerinin resmi belge niteliği taşımalarından dolayı kullanılmalarının yanında, bu tür projelerde minyatürlerin de mimari için belge olarak kabul edilmeleri yerinde olacaktır. Bu konuda öncelikle minyatürlerin, mimari restorasyon ve analiz çalışmalarında birer belge olduğuna ilişkin bilincin geliştirilmesi, bu yönde bir farkındalığın oluşturulması gereklidir. Bu makalede, Osmanlı minyatürlerinin mimaride belge olarak kullanılmasının önemi ve gerekliliği üzerinde durularak minyatürlerdeki unsurların mimari açıdan nasıl çözümlenebileceği üzerine öneriler getirilmiştir. Minyatür Çözümlemede Yapı-Mekân Tanım ve Analizleri Minyatür dilinin anlaşılabilmesi için yapılması

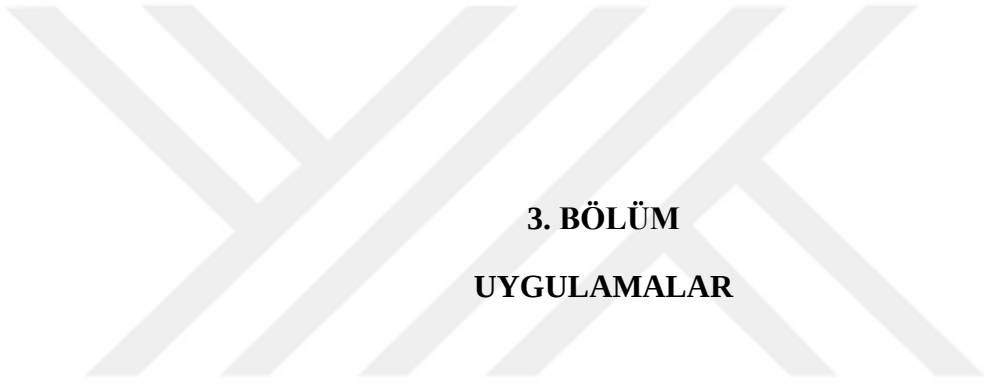
önerilen çözümleme çalışmasına örnek olarak, Matrakçı Nasuh'a ait, "Beyan-ı Menazil- Sefer-i Irakeyn" adlı eserde yer alan minyatürler seçilmiştir. Eserde yerleşim ve yapı grupları ile yapılarda yer alan mekânların tanımlanması, canlı ve cansız detay betimlemelerinin değerlendirilmesi ile mimari kompozisyon düzenleri, türleri, çizim programları ve çalışma tekniklerinin farklı açılardan incelenmesi, yöntem olarak önerilmektedir. Alan, Mekân Mekânlar irdelendiğinde Matrakçı Minyatürleri'nin tasarımlarında daima rasyonel bir mantık sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu minyatürlerde genel olarak adeta bir seyir belgeleme defteri mantığı ile detaylı olarak not alınmış ve betimlenmiş gibi görülen bir teknik ile yapılar şablonuz resmedilmiş, kentin mimari ölçü ve biçimi belge niteliğinde çalışılmıştır. Sistemli çalışılmış olan yapıların katları, detayları, malzemeleri kent planı içinde incelendiğinde çoğunun günümüzdeki konumları ile örtüştüğü görülmektedir. Kentin ulaşım sirkülasyonu dahi minyatürlerde hiç insan olmamasına rağmen ölçekli olarak açıkça algılanabilmektedir. Çağdaş planlama çalışmalarının bir kısmında, günümüzde dahi bulunmayan bu sistematik açık fonksiyon şemalı plan tasvirleri bize sanatçının, yapıları salt görsel hacimler olarak algılamasından çok daha derin bir mimari bilgi donanımına sahip olduğunu da göstermektedir. Kentlerin konum planları, birbirleri ile ilişkileri, bağlantı kapıları, köprü ve yol gibi ulaşım bağlantıları minyatürlerinde görsel destekler ile güçlendirilerek görüntülenmiştir (Çetin, 2018, s. 122).

Ayşe Çetin'in Mimaride Minyatürlerin Belge Niteliğinde Kullanımı Üzerine yazdığı makalesinde Matrakçı Nasuh'un 7 adet minyatür varlığını incelemiş ve araştırması sonunda analizlerini şu şekilde aktarmıştır.

İstanbul sahnelerinin çalışıldığı Toplam 7 adet, albümden seçilen "Galata betimlemesi" minyatürü incelendiğinde şaşırtıcı şekilde günümüz kent silueti ile örtüşen tarihi doku silueti de görülmektedir. Matrakçı'nın Galata Minyatürü'nde yer alan tarihi yapıların birçoğu günümüzde de aynı yerlerde bulunmaktadır. Bugüne ulaşamamış olan yapıların ise yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Klasik minyatürlerde görülen, sanatçının kurgusu olan

yerleştirmeler ise Matrakçı'nın minyatürlerinde görülmemektedir. Genel olarak minyatürlerde görülen sanatçının tasarladığı ve aslında olmayan mekânlar, konuya adaptasyonu için olayların başka bir mekânda gösterilmesi gibi çalışmalar, Matrakçı'nın 'Beyan-ı Menazil- Sefer-i Irakeyn' adlı eserindeki minyatürlerde yer almamaktadır. Matrakçı'ya ait minyatürler genel olarak kitap içinde farklı boyutlarda yer aldığı sayfa düzenleri ile uyumlu, değişik ölçülerde çalışılmıştır. Minyatürlerde sıkça görülen geometrik tekrarlı zemin deseni uygulamaları yapılmamış, arazi canlandırmaları, kent veya bina tasarımları yüzey görünümleri ile aynı renk ve ölçüde resmedilmiştir. Menazilname Minyatürleri'nin iç ve dış mekân kompozisyonlarında doğadan topoğrafik detaylar, bitki ve hayvan betimlemeleri orijinal boyut ve görselleri ile detaylı olarak yer almaktadır. Gerçek konum ile kurgulanmış olan Menazil Minyatürleri'nin kompozisyonlarında, bitki ve hayvan detayları, aynı zamanda bir doğa albümü şeklinde alan ile örtüşen belgeleme çalışmalarıdır. Bu uygulama yöntemi ile belgelenmiş olan yerleşim alanlarında öncelikle çadırlar, kaleler, köprüler, anıt yapılar ve dini yapılar çalışılmıştır. Küçük kentlerde, sur dışında konuşlandırılan çadırların konumlandırılmalarında ayrıca oranlar gözetilerek, ölçekli olarak irdelendikleri sonucuna da ulaşmak mümkündür (Çetin, 2018, s. 123).

Yapılan araştırmalar neticesinde varılan nokta akademik olsun veya olmasın geçmişe yönelik bir konu hakkında görsel bir içeriğe ulaşmak istendiğinde, minyatür çalışmaları incelenip, bir belge niteliğinde kullanılabilirliği değerlendirilmiştir. Minyatür eserlerin tamamı olmasa da bir kısmı geçmişte kültüre, tarihe, günlük yaşama dair, gelenek görenek bakımından birçok konuda belirli noktalara kadar belgeleme özelliği sunabilmiştir. Geçmişte yapılan minyatür çalışmalarına bakıldığında bilgi edinme konusunda dönem ve ya konu hakkında bilgi sunabildiği gözlemlenmiştir.

3. BÖLÜM

UYGULAMALAR

3. BÖLÜM

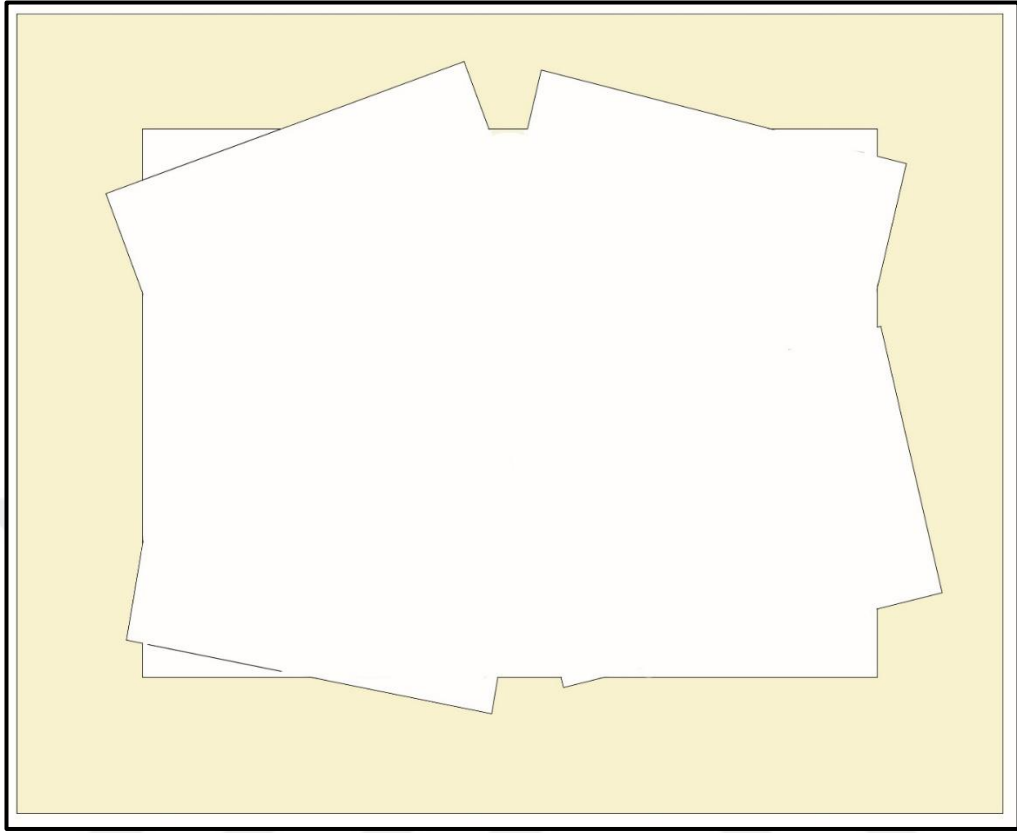
UYGULAMALAR

3.1. Fotoğraf Üzerinden Dijital Cephe Çizimleri Çalışmaları ve Minyatür Uygulamaları

İzmir kentinde farklı yerleşimlerde bulunan çok sayıda Levanten yapısı bulunmaktadır. Oldukça fazla sayıda olan bu yapıları tez konumuz açısından çok geniş bir araştırmayı kapsayacağından konuyu daraltmak adına Bornova Levanten yapıları içinde sınırlı sayıda yapı çalışmış bulunmaktayız. Yapılar yerinde incelenip fotoğraflanmıştır. Yapıların güncel görünümü incelenmiş, tasarımlar buna uygun renk seçimleri yapılarak uygulamada kullanılmıştır. Her dört çalışma için mimari yapıların fotoğrafları kullanılarak tasarım dijital ortama aktarılmıştır. Çizilen dijital taslak üzerinden yapının eskiz tasarımı çizilip, murakka yüzeyine uygulanmıştır. Bu uygulamadan sonra yapının minyatür tasarımları, aslına en uygun renk ve teknikler kullanılarak oluşturulmuştur.

Bornova Levanten mimari yapıları üzerinden ele aldığımız tasarımımızın ana çerçevesi 40x47,50 ölçülü tek tabaka yatay bir murakka yüzeyinde yer almaktadır. Levanten mimarisini konu edinen minyatür çalışmamızın tasarım alanı ise 38,50x31 cm ölçüsüne denk gelen dikdörtgen içerisinde, yatay konumda oluşturulmuştur. Dışardan içeri doğru değerlendirildiğinde en dış alanda hâlkâr tekniği kullanılıp ikinci dikdörtgen alanda ise deniz tasvir edilmiştir. Aynı zamanda tasarımın merkezi de olan deniz tasviri üzerinde asimetrik bir düzen içerisinde yerleştirilmiş dört adet yatay dikdörtgenler bulunmaktadır. Levanten mimari yapılarının tasarlandığı alan bu dikdörtgenlerde yer almaktadır. Tasarımın genel şeması geometrik şekillerin alt üst kurgusu ile oluşmaktadır.

Minyatür çalışmasının tasarım aşamasını dıştan merkeze doğru açıklayacağız. Tasarımın en dış kısmında hâlkâr yer almaktadır. Hâlkâr merkezde yer alan minyatür çalışmasının dört kenarının tamamında kullanılmış olup 38,50x31 cm ölçüsünde alanı kaplamaktadır.

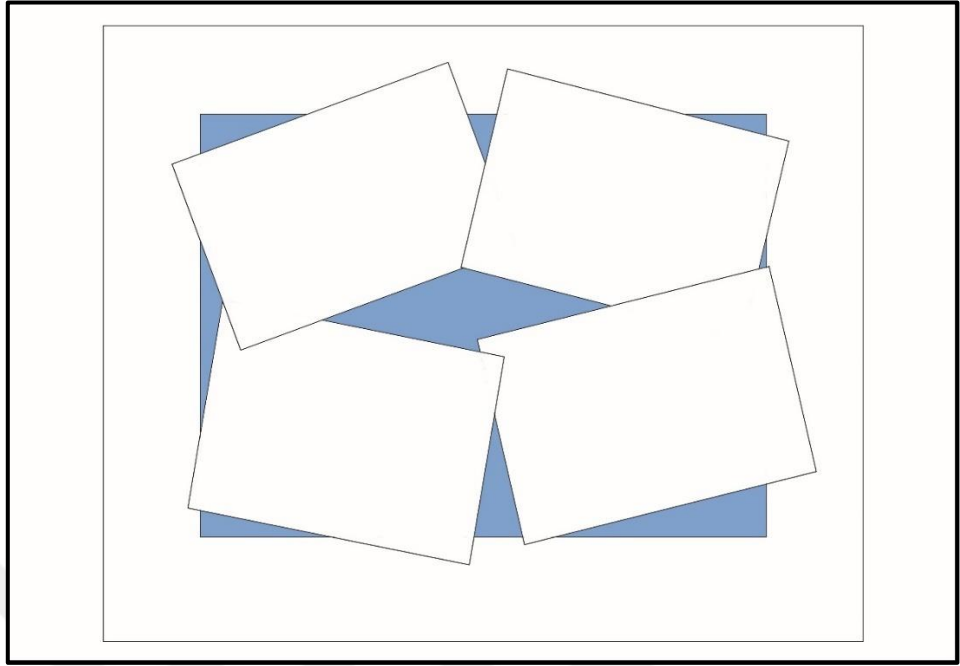
Şekil 5 Halkar tasarımının uygulandığı alan

Hâlkâr çalışmasının ana unsurlarını tabiat bitkileri ve insan figürleri oluşturmaktadır. Çeşitli ağaç, bitki türlerinin yanı sıra bulutlar ve kullanım eşyaları (sandalye, masa, perde) da bulunmaktadır. Hâlkâr tasarımında yer alan figürler ise Levanten fotoğraflarından esinlenerek sembolik olarak kullanılmıştır. Tasarımın sol köşesinde yer alan deniz ve gemi tasviri ile ticaret amacıyla Anadolu'ya yapılan deniz yolculuğu betimlenmiştir. Kullanılan tüm bu figürler ile hâlkâr tasarımının genel hatları belirlenmiştir. Hâlkâr tasarımı oluşturulurken altın, guaj ve sulu boya malzemeler kullanılmıştır.

Şekil 6 Halkar tasarımının uygulanmış hali

Minyatürün ikinci kullanım alanını deniz tasviri oluşturmaktadır. Tasarım içinde incelendiğinde Levanten yapılarının bulunduğu alanlar için bir arka plan vazifesi görmektedir. Deniz tasviri ile İzmir limanlarında yapılan deniz ticareti vurgulanmaktadır. Bunu yapmaktaki amaç Levantenlerin İzmir kentinde bulunma sebepleridir diyebiliriz. Ayrıca tasarımın merkezinde yer alan gemi tasviri ile de sembolik olarak yine deniz ticaretine vurgu yapılmak istenmiştir. Tasarımda turkuaz ve mavinin değişken tonları kullanılmıştır. Tasarımın sağ üst köşesi hariç tüm kenar ve köşeler cetvel ile sınırlandırılmıştır. Sağ üst köşede ise denizin devam eden motifi ile hâlkârda yer alan deniz ile bir buluşma oluşturulmuştur.

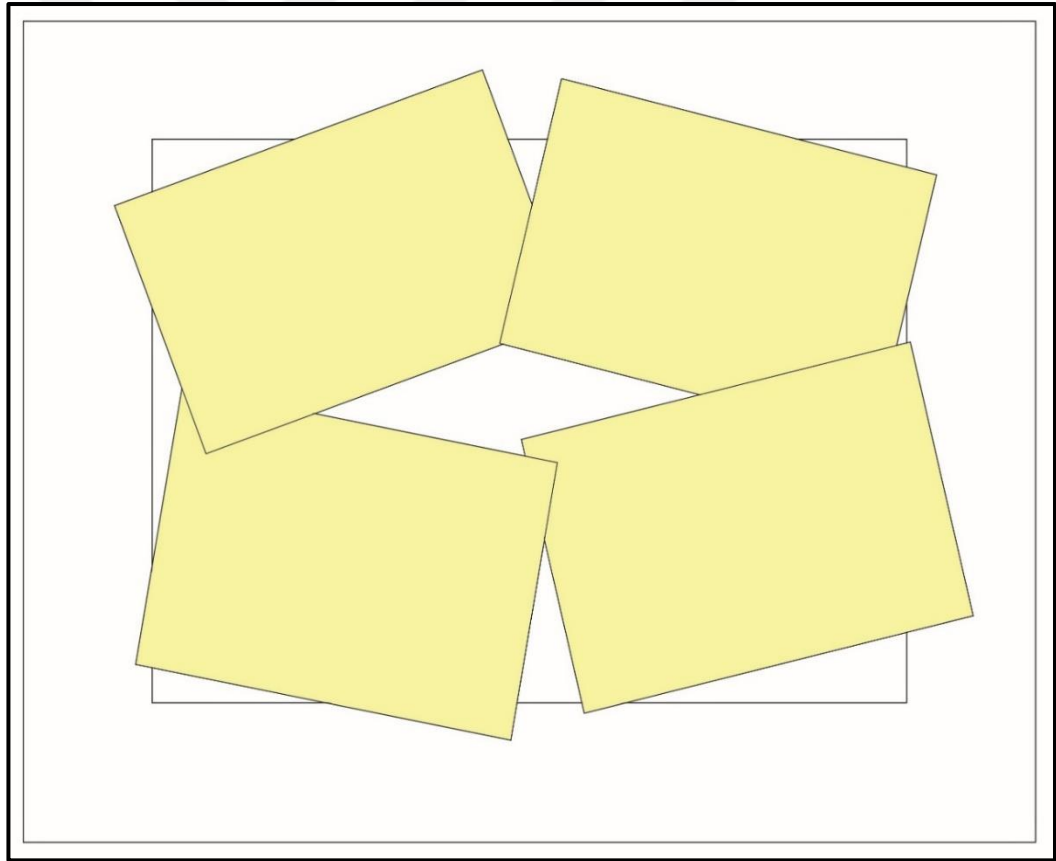
Şekil 7 Deniz Kompozisyon Alanı

Şekil 8 Tasarımda Yer Alan Deniz Minyatürü

Tasarımın ana merkezine geldiğimizde yarı asimetrik bir düzen içerisinde yerleştirilmiş dört adet dikdörtgen yer almaktadır. Her dikdörtgen alanın ölçücü 10,50x15 cm ölçüsüne denk gelmektedir. Tasarımların alt zemininde üst üste bindirilmiş şekilde deniz tasviri yer almaktadır. Deniz tasvirinde yer alan dalga motifleri kısmen bu kompozisyonlara doğru taşmaktadır.

Yatay bir kompozisyona sahip olan dikdörtgenlerin ikisi üst köşede ikisi alt köşede yer almaktadır. Her dikdörtgen alanda bahçe içerisinde kurgulanmış bir Levanten mimari yapı tasvir edilmektedir. Kompozisyonlar içerisinde dışa doğru uzanan, kompozisyondan taşan bulut, kaya ve ağaçlarla kompozisyona bir dinamik kazandırma kurgulanmıştır.

Şekil 9 Levanten Mimari Yapılarının Tasarım Alanları

Şekil 10 Levanten Mimari Yapılarının Kompozisyonunda Tasarımdaki Konumu

3.1.1 Bellhomme Köşkü

Yapının Adı: Belhomme Köşkü (Atatürk Kitaplığı)

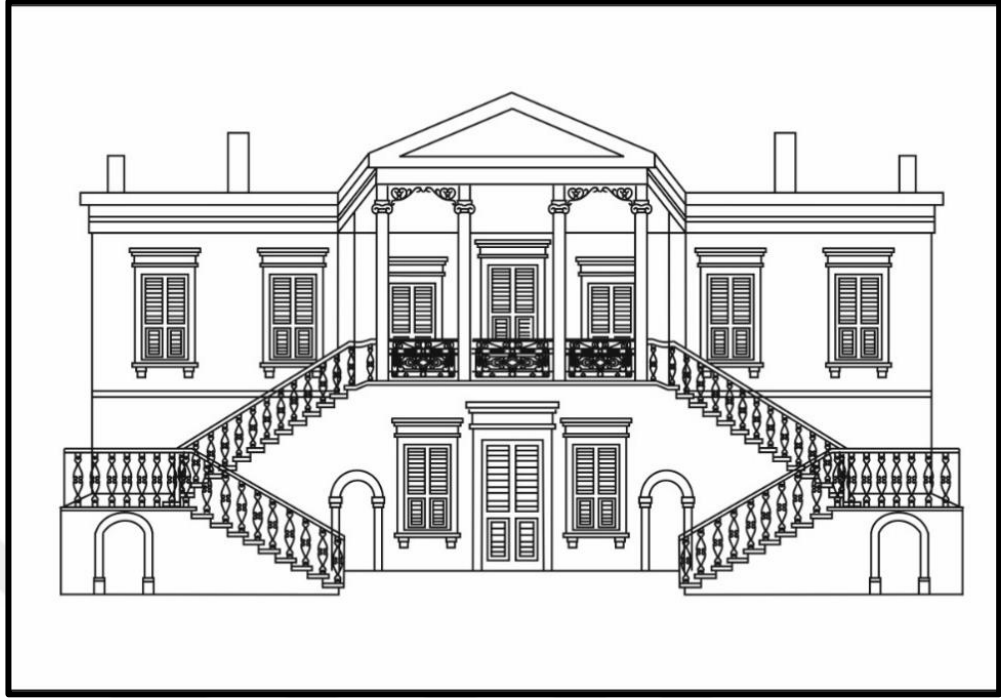
Yapım Yılı: 1880

Bulunduğu Adres: Fevzi Çakmak Caddesi/ Bornova

Resim 9 Bellhomme Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir)

Yapının ilk sahibinin Rum tüccar Pierre Xenoupoulo'dur. Yapının mimarlarının Wolf kardeşler tarafından 1880 yılında yapılmıştır. El değiştiren yapı Belhomme ailesine geçmiştir. 1990 yılında Helene Armand'ın desteğiyle restorasyon geçirmiştir. Yapı iki katlı, simetrik ve dikdörtgen olarak planlanmıştır (İnal, 2006, s. 54). Ön cephesinde İyon tarzı sütunların taşıdığı üçgen bir alınlık ve çift taraflı yükselen merdivenler bulunmaktadır. Yapının arka cephesi 19. yy. sonu 20. yüzyıl başı İtalyan sivil mimarisinde görülen bir tasarıma rastlanmaktadır. (Kuyulu, 2006, s. 181). İç mekânda bulunan mermer şömine, menteşe ve tokmak gibi mimari öğeler yurtdışından getirtilmiştir. Yapının tavanı bitkisel motiflerle süslenmiş olup çeşitli sıva işleri mevcuttur (İnal, 2006, s. 54). Yapının iç mekânı geniş bir salona sahiptir. İki tarafta bulunan mekanlar birer kapı ile salona bağlanmaktadır (Kuyulu, 2006, s. 182). Yapı günümüzde Atatürk Kitaplığı olarak kullanılmakta ve kütüphane olarak hizmet vermektedir.

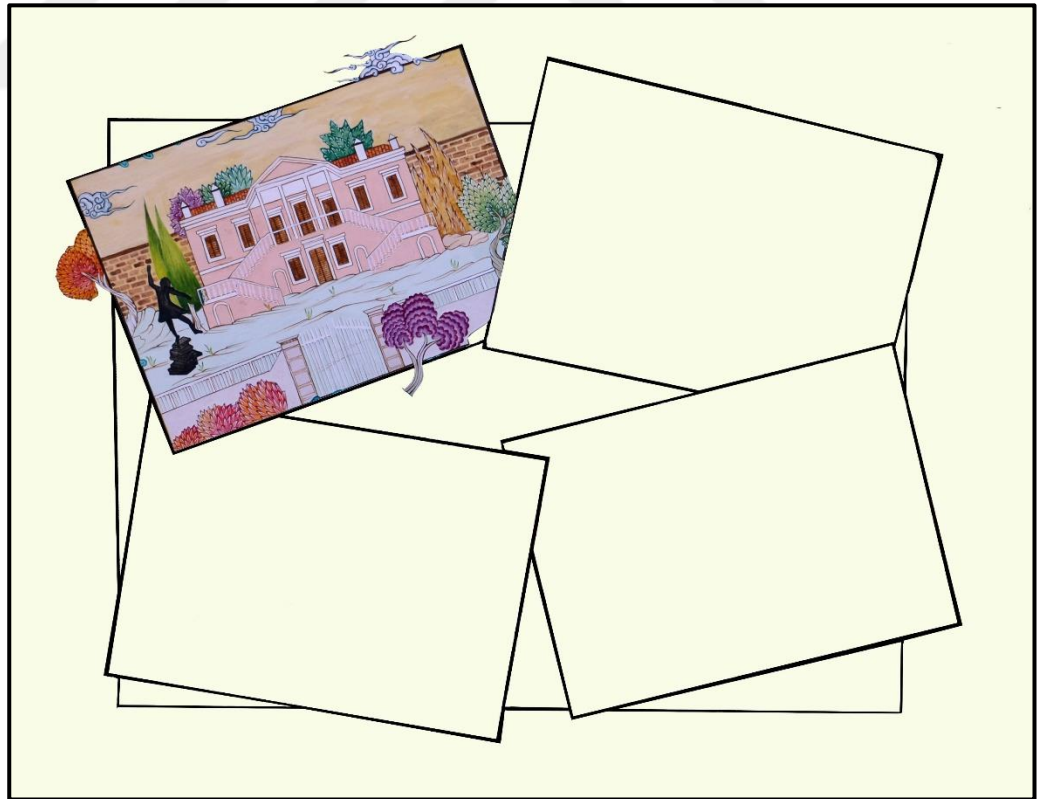
Şekil 11 Belhomme Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 12 Belhomme Köşkü Minyatür Uygulaması

Köşke ilk bakıldığından göze çarpan ilk şey simetrik düzende olmasıdır. Yapı günümüzde pembe ve beyaz olmak üzere iki renk kullanılarak dış cephesi boyanmıştır. Dış cephe duvarlarında pembe, bezemelerde ise beyaz renk kullanılmıştır. Yapının kat kesitleri, ferforjeleri, pencere alınlıkları ve sütunlar beyaz renktedir. Pencereilerin hepsinde klasik panjurlar bulunmaktadır. Yapı dıştan bakınca iki katlı bir görünüme sahip olup geniş bahçe içerisinde yer almaktadır.

Günümüzde Atatürk Kitaplığı olarak varlığını sürdüren yapının minyatür tasarımı yapının genel özellikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Minyatür tasarımında sol üst alanda (Resim) yer almaktadır. Yapının genel renklerine uygun tonlar kullanıldığından dış cephe yüzeyi pembe tonlarda, ferforjeler, pencere alınlıkları ve sütunlar da aslına uygun olması için beyaz renk ile boyanmıştır. Yapı geniş bir bahçe içerisinde tasvir edilmiştir. Bahçede yer alan ağaç tasvirleri sembolik olarak kullanılmıştır.

Şekil 13 Belhomme Köşkü Tasarım Konumu

3.1.2 Aliberti Köşkü

Yapının Adı: Aliberti Köşkü

Yapım Yılı: 1856

Bulunduğu Adres: Çiçek Caddesi/Bornova

Resim 10 Aliberti Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir-Türkiye)

Aliberti Köşkü 1856'da Wolf kardeşlerin inşa ettirdiği bilinmektedir. Levanten yapıları arasında mimarı bilinen yapılar arasındadır. Köşk yapıldıktan sonra zaman içerisinde dönem ekleriyle genişletilmiştir (Kuyulu, 2006, s. 177). Oldukça geniş bir bahçe içinde yer alan köşk iki katlıdır. Yapının avlusunda daha evvel tenis kortu ve meyve bahçesi bulunmaktaydı (İnal, 2006, s. 48). Binanın arka tarafında yer alan bahçe doğal bir görünüm verilecek şekilde bir peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Bahçede bulunan ağaçların İtalya'dan ithal edildiği bilinmektedir (Kuyulu, 2006, s. 177).

Resim 11 Aliberti Köşkü Arka Cephesi (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir- Türkiye)

Bahçede yer alan mermer çeşme Aliberti ailesinin Buca'daki başka bir konağından getirtilmiştir. Yapının girişi İyon başlıklı dört adet sütun üzerine yerleştirilmiş Neo-klasik üçgen alınlıktan oluşmaktadır (Kuyulu, 2006, s. 177). Yapıya giriş iki taraftan birinci kata yükselen merdivenlerle yapılmaktadır. Girişin sol tarafında asimetrik bir çıkıntı üzerinde veranda bulunmaktadır. Yapının iç dekorasyonu bezemeli alçı silmeler ve yine tavan alçı süslemelerle dekor edilmiştir. Ana salonda yer alan mermer şömine de tıpkı mermer çeşme gibi yine Buca'dan getirtilmiştir (İnal, 2006, s. 48).

Aliberti köşkü dış cepheden izlendiğinde oldukça canlı renklere ve ilgi çeken bir tasarıma sahip olduğu görünmektedir. Yapının sol tarafında yer alan çıkıntıyı saymazsak simetrik bir yapı olduğunu görebiliriz. Görüldüğü ve yine yapının tasarımıyla ilgili bilgilere baktığımızda yapıya girişlerin sağdan ve soldan yükselen merdivenler sayesinde girildiği görülmektedir. Bu merdivenlerin ferforjeleri sarmaşık familyasından bir bitki ile kaybolduğu gözlemlenmektedir.

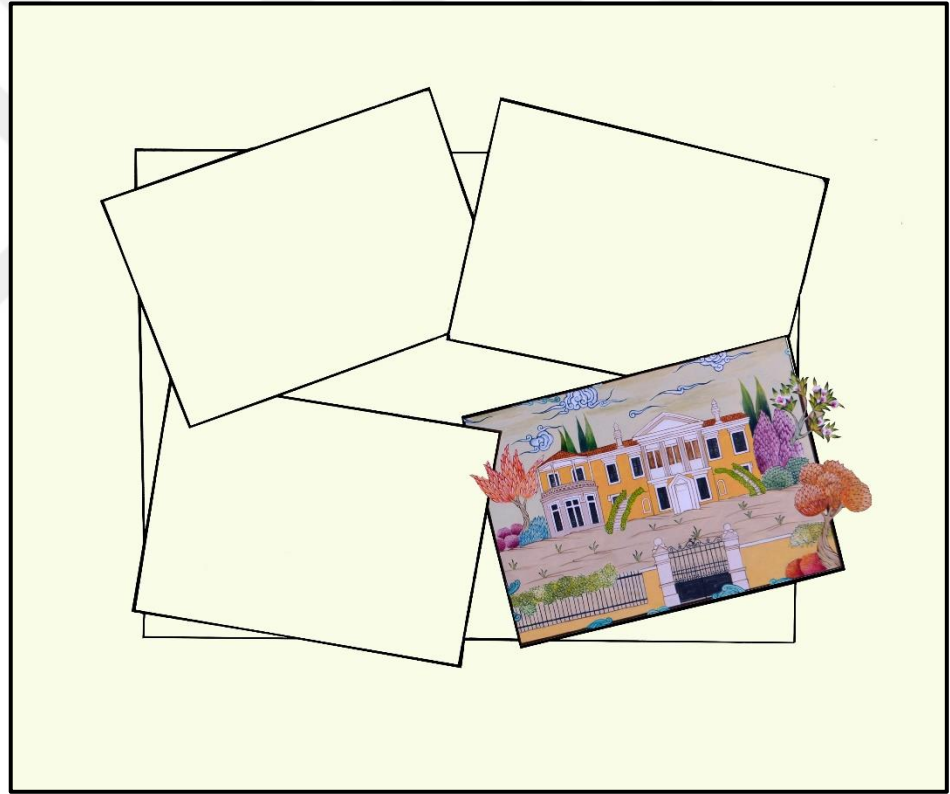

Şekil 14 Aliberti Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 15 Aliberti Köşkü Minyatür Uygulaması

Yapıyı incelediğimizde üç ana rengin hâkim olduğunu görmekteyiz. Dış cepheyi kaplamak için canlı bir sarı kullanıldığı, bezemelerde beyaz renk tercih edildiği, kısmen de açık kahverengi tonlar yer aldığı görülmektedir. Üzerinde çalışmış olduğumuz minyatür uygulaması bu detaylar göz önünde bulundurularak tasarlanmış ve uygulanmıştır. Aliberti Köşkü minyatür tasarımının sağ alt köşesinde yer alan dikdörtgen alan içerisinde tasvir edilmiştir. Yapı geniş bir bahçe içerisinde yer aldığından yapının yan ve geri planı bahçeyi sembolize etmek adına minyatürde yer alan ağaç tasarımları kullanılmıştır. Bahçe içerisinde yer alan ağaçlar sembolik olarak tasarlanmıştır.

Şekil 16 Aliberti Köşkü Tasarım Konumu

3.1.3 Pandispanya Köşkü

Yapının Adı: Pandispanya Köşkü

Yapım Yılı:1880

Bulunduğu Adres: Ege Üniversitesi Kampüsü/ Bornova

Resim 12 Pandispanya Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022)

Günümüzde ismi Yeşil Köşk olarak bilinen yapı 1880’li yıllarda Pandispanya Ailesi tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Aile daha sonra 1922’de Fransa’ya göç etmiştir. Yapının genel özellikleri incelendiğinde Art-Nouveau tarzında inşa edilmiş ve banliyö villalarından bir örnek teşkil etmektedir (İnal, 2006, s. 52-53). Bornova’da aynı dönem yapılmış köşklerle benzer bir yapı planı sergilemektedir. Diğer köşklere de

rastlandığı gibi odaların kapıları giriş katın ana girişine bağlanmaktadır (Kuyulu, 2006, s. 185). Binanın orta noktasına denk gelen girişe iki katlı bir basamakla ulaşılmaktadır. Yapının ön cephesindeki girişin sağında ve solunda ahşap malzemeden yapılmış sekizgen çıkıntılar bulunmaktadır. Çıkıntının üzeri kırmızı kiremit kullanılarak kaplama yapılmıştır (İnal, 2006, s. 52-53). Bornova'da bulunan diğer köşkler ile karşılaştırıldığında cephe süslemesi yönünden daha dikkat çekici bir görünüme sahiptir. Yapının ön cephesine bakıldığında girişin sağında ve solunda simetrik yerleştirilmiş birer cumba bulunmakta olup Giriş kapısının üzerinde balkon yer almaktadır. Balkonun üzerini kapatan üçgen alınlık ve alınlığa sabitlenmiş yuvarlak kemerli pencereyi çevreleyen yine yuvarlak bir kemer bulunmaktadır (Kuyulu, 2006, s. 185). Yapının iç mekân birinci katında mermer şömine gibi dekoratif öğeler yer almaktadır. İkinci kat ise alçı tavanla kaplanmıştır (İnal, 2006, s. 52-53) günümüzde Yeşilay Danışmanlık Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Pandispanya Köşkü diğer yapılar gibi simetrik bir forma sahip olsa da Bornova Levanten yapıları içinde en çok dikkat çeken yapılar arasındadır. Hem renk hem binanın dış tasarımı hem de mimari bezemeleri ile ön plana çıkmaktadır. Yapı iki katlı, sağ ve sola yerleştirilen iki cumba mevcuttur. Cumbaların ortasında girişin hemen üstüne denk gelen ve bir balkon bulunmakta ve balkonun üzerini kaplayan, bezemeli bir alınlık bulunmaktadır. Yapının genelinde açık yeşil ve beyaz renklerin kullanımı hakimdir. Dış cephe boyamasının büyük kısmı yeşil olarak boyanmış olup bezemelerde beyaz renk kullanıldığı görülmektedir. Balkon ve balkonun hemen altında, giriş kapısının hemen üzerinde yer alan geometrik tasarımlarla oluşturulmuş bezemeler kullanılmıştır.

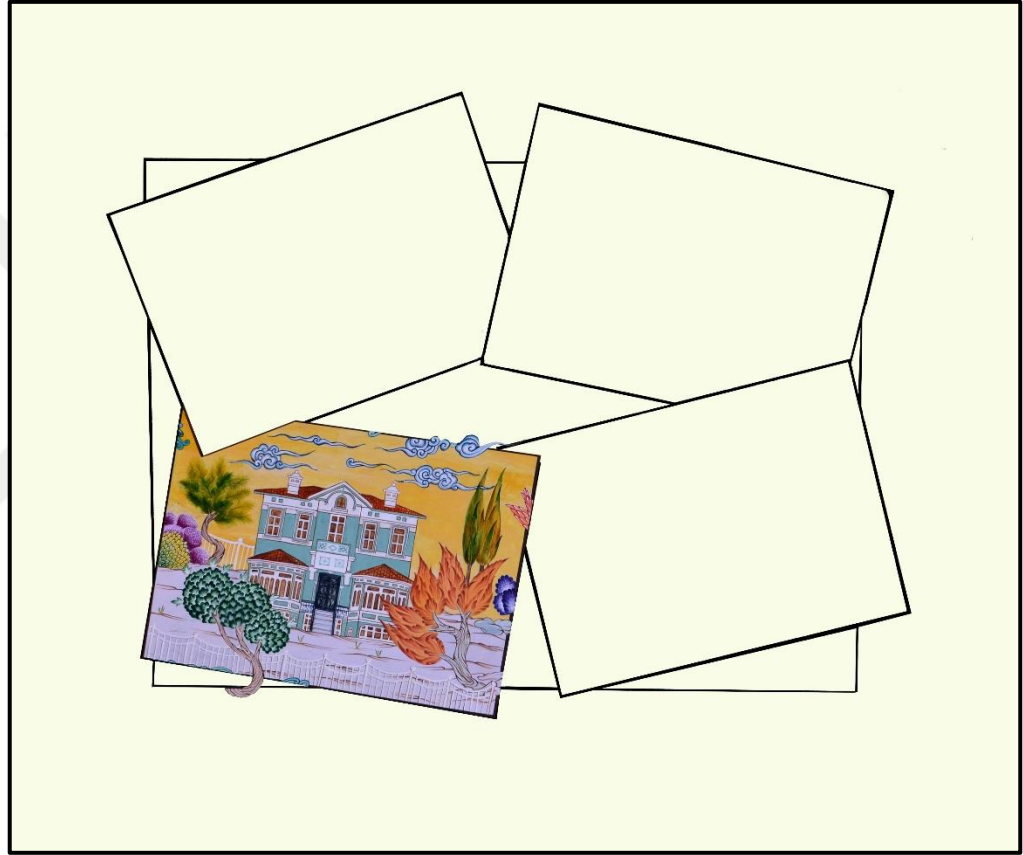

Şekil 17 Pandispanya Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 18 Pandispanya Köşkü Minyatür Uygulaması

Pandispanya Köşkü minyatür tasarımı içinde sol alt köşede, dikdörtgen bir alanda yer almaktadır. Uygulama aşaması köşkün genel yapısı ve detayları göz önünde bulundurularak oluşturmuştur. Yapının formu dijital ortamda meydana getirilip ve bu taslak üzerinden minyatür tasarımı uygulanmıştır. Yapı geniş bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Yapının bu özelliği minyatür tasarımda da ifade edilmiştir. Yapının bahçesinde yer alan minyatür ağaç tasarımları sembolik olarak kullanılmıştır.

Şekil 19 Pandispanya Köşkü Tasarım Konumu

3.1.4 Richard Whittthall Köşkü

Yapının Adı: Richard Whittthall Köşkü

Yapım Yılı: 19. Yüzyıl Ortaları

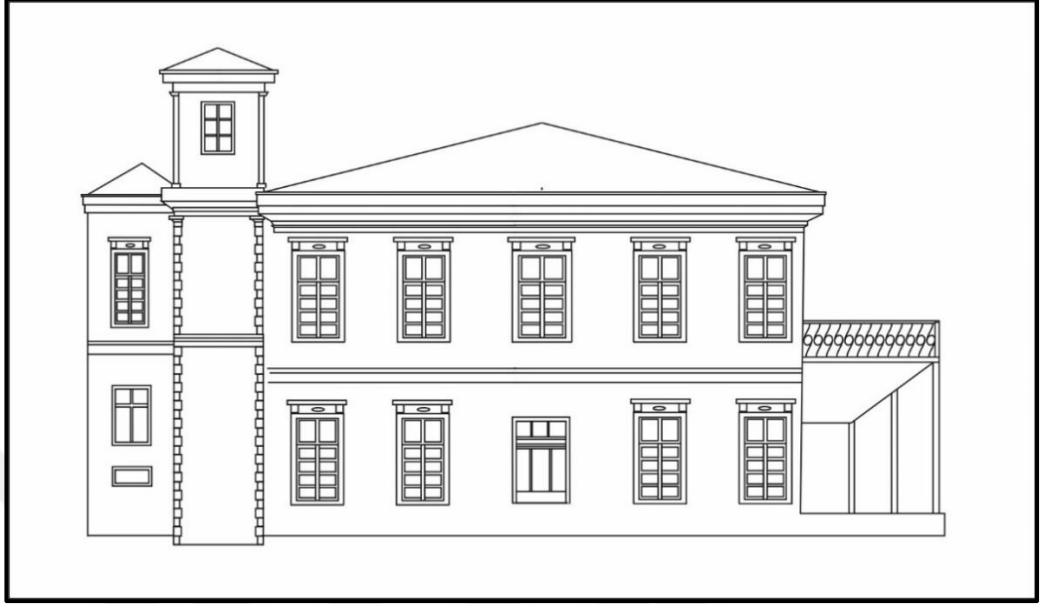
Bulunduğu Adres: Gençlik Caddesi Bornova

Resim 13 Richard Köşkü (Hüsna ÇAKIR-Arşiv-06.01.2022-Bornova-İzmir- Türkiye)

Yapının 19. Yüzyılın ortalarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bir süre Ballian ailesi tarafından kullanılan yapı 1949 yılında hazineye geçmiştir (İnal, 2006, s. 189). Sade bir plana sahip olan köşkün köşesinden yukarıya doğru uzanan bir kule bulunmaktadır. Bu haliyle daha çok Buca Levanten yapılarında rastlanın bir tarz sergilemektedir (Kuyulu, 2006, s. 189).

Richard Köşkü iki katlı bir yapı olup bir de bodruma kata sahiptir. İkinci katın her iki tarafında birer büyük balkon bulunmaktadır. Yapının girişi sağ tarafta kalmakta ve giriş kısmının üst tarafında dökme demirden oluşan korkuluklu bir balkon yer almaktadır. Yapının alçıdan tavan süslemeleri ve bir de şöminesi bulunmaktadır. (İnal, 2006, s. 189). Cephelerde düşey yönde, ritmik bir düzen içerisinde sıralı pencereler yer alır. Her iki katta da pencerelerde kesme taş söveler kullanılmıştır. Yapı günümüzde Bornova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak varlığını sürdürmektedir.

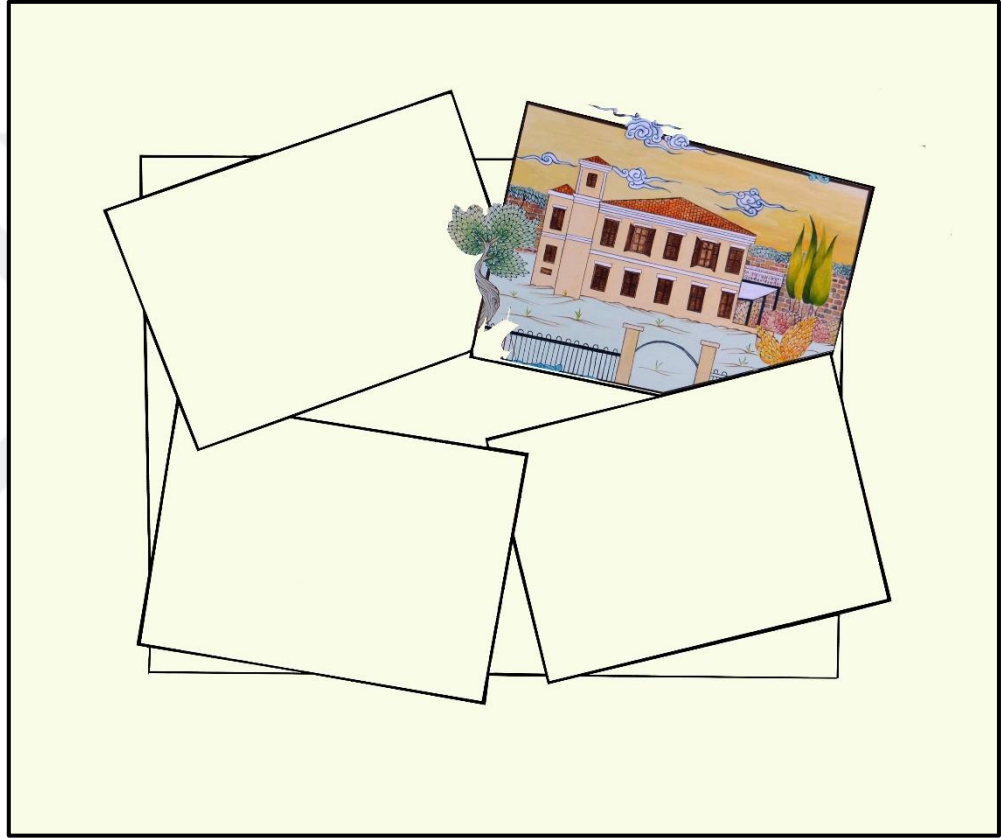

Şekil 20 Richard Whittal Köşkü Dijital Cephe Çizimleri

Şekil 21 Richard Whittal Köşkü Minyatür Uygulaması

Richard Whittal köşkü taslağı dijital ortamda oluşturulmuştur. Mimari yapı tasarım içinde sol üst kısımda, dikdörtgen alanda yer almaktadır. Yapının genelinde aslına uygun olacak şekilde açık sarı renk uygulanmıştır. Yapının pencere söveleri beyaz, kepenkler ise kahverengi kullanılarak boyanmıştır. İhtişamlı ve büyük bahçelere sahip olan Levanten yapılarının bu özelliğini sembolize etmek amaçlı yine minyatür ağaç detayları kullanılmıştır.

Şekil 22 Richard Köşkü Tasarım Konumu

Şekil 23 Bornova Levanten Yapıları Minyatür Çalışması Genel Görünüm

3.2. Sonuç

İzmir’de bir dönem yoğun şekilde yaşayan, ticaret yapan Levanten topluğu İzmir kentinin sosyal, siyasi, ekonomik olarak birçok yönden etki ettiğı gibi bunun yanı sıra kent kimliğini oluşturan mimari yapılarla da bir etki bırakmıştır. Çoğu yapı günümüze değin geliş olmasına karşın bir kısmı yok olmuş, tahribata uğramış veya orijinal kimliğini kaybetmiştir. Hızla büyüyen bir kentleşme ile yeni yapılan binalar arasında neredeyse sıkışıp kalmış durumdadır. Daha önceleri sayfiye yeri olarak kullanılan Bornova şimdilerde İzmir ilinin en büyük merkeze bağlı ilçesi konumundadır. Bu durum Levanten yapılarının aleyhine olmuştur. Oldukça geniş, bakımlı bahçelerin içinde yer alan bu büyük yapılar kendi döneminde hemen seçilebiliyorlardı. Geçmiş zamanlarda ilk etapta yazın sıcağından kaçmak, sonraları veba, salgın gibi sebeplerden dolayı kentten uzaklaşmak için kullanılan yapılar daha sonra daimî ikamet adresi olmuştur. Çoğunlukla konut olarak inşa edilen ve kullanılan köşklerin çoğunluğunun günümüzdeki kullanım amacı değişmiştir. Kamulaştırılıp resmi birer yapı kimliğine bürünenler olduğu gibi yapıların bir kısmı kafe, restoran veya eğitim yapısı olarak kullanılmaktadır. Çok azı sivil kullanımda olan yapılar hala kent kimliği içinde önemli bir yere sahiptir.

Toplamda dört adet Levanten yapısı tasarıma dahil edilmiştir. Tasarım içerisinde yer alan Levanten yapılarından Belhomme Köşkü, Pandispanya Köşkü simetrik bir tasarıma sahipken Aliberti Köşkü ve Richard köşkü asimetrik bir yapıdadırlar. Çalışmamızda iki farklı üslupta Levanten yapısına yer verilmiştir. Aliberti, Pandispanya köşkları gösterişli bir yapıya sahiptirler. Belhomme ve Richard Whittall Köşkü hem gösterişli hem sade bir izlenim sunmaktadır. Bu detaylar göz önünde bulundurularak yapıların tasarımına, minyatür uygulamalarına karar verilmiştir.

Yapıların her birinde taslak oluşturmaya destek sağlaması için fotoğraf kullanılmış ve dijital tasarımlar fotoğraflar baz alınarak oluşturulmuştur. Minyatür tasarım sürecinde izlenen yollardan biri olarak eskiz tasarım üzerinden tasarım çizilmiş ve bu çizimler için oluşturulmuş olan dijital belgeler kullanılmıştır. Eskiz tasarımları

hazırlanan çizimler daha sonra murakkaya aktarılmıştır. Aktarımı yapılan taslaklar minyatür uygulamasına geçilmiştir.

Tasarım uygulamalarında yapıların günümüzdeki görünümü ele alınmış buna göre yapıların minyatür tasarımları gerçekleştirilmiştir. Bahçeleriyle ihtişamlı bir görünüme sahip olan yapıları ifade edebilmek adına sembolik olarak kullanılan ağaç türleri ile bahçe tasarımları oluşturulmuştur.

-Levanten yapılarının her biri için hem tarihçesinin yer aldığı hem de görsel olarak ulaşılabilir kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu öneri İzmir için olduğu kadar diğer şehirlerde de uygulanabilir olmalıdır.

- Levanten yapılarının her biri için yapılar hakkında tarihsel detay anlatan, yapıları tanıtan, yapı üzerinde yer alabilen küçük tabelalar kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Atasoy, Nurhan. (2015). *Beyan-I Menazil- Sefer-İ Irakeyn Matrakçı Nasuh*. İstanbul: Masa Yayınları.
- Baykara, Tuncay. (2001). *İzmir Şehri ve Tarihi*. İzmir: Akademi Kitapevi.
- Eldem, Edhem. (2006). *Levanten Kelimesi Üzerine*. F. K. Arus Yumul içinde, *Avrupalı Mı Levanten Mi?* (s. 11-12). İstanbul: Bağlam.
- İzmir Kent Tarihi. (2002). İzmir: Dev Ajans.
- Keskiner, Cahide. (2004). *Minyatür Sanatında Doğa Çizim ve Boyama Teknikleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kuyulu, İnci. (2006). *Bornova'da Levanten Konutları*. *Avrupalı Mı Levanten mi?* (s. 171-191). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şenocak, Bülent. (2003). *Levant'ın Yıldızı İzmir*. İzmir: Şenocak Kültür Yayınları.
- Yılmaz, Fikret., & Yetkin, Sabri. (2002). *İzmir Kent Tarihi*. İzmir.
- Yılmaz, Serap. (2006). *İzmirli Levantenler*. *Avrupalı Mı Levanten Mi?* (s. 119-140). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Dergiler ve Makaleler

- Akkurt, H. B. (2004). "Batılı Kültürün 19. Yüzyıl İzmir'inde Mekansal Temsili Bornova ve Buca Levanten Konutları", *Ege Mimarlık Dergisi*, Yıl 2004, Sayı 51/3, ss. 4-9.
- Apikam. (2020, Ekim). "İzmir'in Levantenleri Kataloğu", *İzmir Levantenleri Sergisi*, Ekim 2020.
- Batmaz, Z. D.-A. (2004). "Bornova-Kemalpaşa Arkeolojik", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*(2), 2004.
- Bornova Belediyesi (2014). "2015-2019 Stratejik Planı", 2014, İzmir.
- Bornova İçin Fikirler B.İ.F. (2014). "Bornova İçin Fikirler", *Bornova Kent Merkezi Kentsel Tasarım Stratejileri*. Bornova Belediyesi, 2014.

Çadırcı, M. (1993). “Tanzimat Döneminde İzmir”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 93, Cilt 1, Sayı 3, Haziran 1993, ss.73-88.

Çetin, A. (2018). “Mimaride Minyatürlerin Belge Niteliğinde Kullanımı Üzerine”, Yedi Dergisi, Yıl 18, Sayı 20, Temmuz- 23 2018, ss. 121-127.

Doğar, E. (2000). “Bornova'nın Kısa Tarihi, Egeden Dergisi”, Yıl 3,Sayı 9, 2011, ss. 25-29.

Dönmez, İ., & Göker, P. (2018). Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı Topografik Kent Tasviri. Journal of Social And Humanities Sciences Research, Yıl 18, Sayı 5, ss.1121-1129.

Ekşioğlu, G., & Neslihan Karataş. (2018). “Osmanlı'dan Günümüze İzmir Mahallelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısının Mekana Yansımaları”, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), Haziran 2018, ss. 39-55.

Ersoy, İ. K. (2007), “Bornova Yerleşiminde Farklı Bir Üslup: Levanten Köşkleri”, İpek Yolu, (Özel Sayı), ss. 353-359, Aralık 2007.

Geçen, F. & Kösem, A. (2019). “Osmanlı Minyatür Eserlerinde Yer Alan Manzara Tasvirleri İçerisindeki Mimari Öğelerin Değerlendirmesi”, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, (2), Kasım-2019, ss.365-374.

Güngördü, A. (2019). “1922 Büyük İzmir Yangını Sonrası İzmir Cumhuriyet Meydanının Oluşumu ve Mekânsal Gelişiminin İncelenmesi”, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11(2), Yıl 2019, Cilt 11, Sayı 2, 1 Nisan-2019 ss. 111-130.

OBAN, R. (2007). “Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme”, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Yıl 2007, Sayı 22, Aralık-2007.

Parlak, G. (2010). “Türk Minyatür Resminde Hamam Kültürüne Dayalı Örnekler ve Batılılaşmaya Yönelik İlk Denemelerde Plastik Yaklaşımlar”, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 11, Sayı 2, Temmuz 2010, ss.169-184.

Sönmez, N. (2010). “Ege Üniversitesi Levanten Köşkleri Sergisi”, Ekim 2010

Sönmez, N. (2010). Ege Üniversitesi Rektörlüğü "Büyük Ev", Egeden, Sayı 5, Haziran 2010, ss. 30-37.

Basılmamış Kaynaklar

Akkurt, H. B. (2004). 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde Bornova ve Buca Levanten Köşkleri Mekansal Kimliğinin İrdelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı. İzmir:

Alamdari, E. T. (2016). Learning From The Architectural Characteristics Of 19th Century Traditional Bornova Mansions. Yaşar Üniversitesi, İzmir.

Altay, S. (2010). İzmir'deki Mimari Örnekleri İle Erken Modernizm Üslubunun İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, Batı Sanatı Anabilim Dalı. İzmir.

Aydemir, S. (2021). İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan T5964 Numaralı Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn Yazmasındaki Kale ve Kent Görünümlü Minyatürlerden Örnekler.Yüksek Lisan Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Balcılar, A. (2017). Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Bornova Örneği, Yüksek Lisans Tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim Anabilim Dalı, Manisa.

Çakmak, N. (2018). Hümayunname Minyatürlerindeki Peyzaj Unsurlarının Teknik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, İstanbul.

Çelik, M. (2016). Buca Levanten Konutlarında Kültürel Değerlerin Sürekliliği, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Programı, İzmir.

Gündüz, N. (2019). Osmanlı Dönemi Türk Minyatür Sanatının Çağdaş Türk Resimine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Görele Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat Tasarım Ana Sanat Dalı, Giresun.

İnal, O. (2006, Aralık). Levantine Heritage in Izmir, Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Mert, H. (2002). Sosyal, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Bornova 1923-1981, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir.

Narin, S. (2012). İzmir Levantenleri ve Kültüre Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır

Oban, R. (2006). İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Coğrafya Öğretmenliği Programı, İzmir.

Özkan, Y. (2021, Eylül). Osmanlı Minyatürlerindeki Gastronomi Ögelerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı, Denizli.

Öztürker, H. C. (2011). İzmir İlinde Kaleler (Bizans ve Türk Devri), Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale.

Şahin, G. (2018, Haziran). 1950 Sonrası Şehir Rehberlerinde İzmir Kent İmgesi, Yüksek Lisans Tezi, Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi, İstanbul.

Tank, K. B. (2019). 19. Yüzyıl Sonlarında İzmir'de Eğlence Hayatı. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tatlıcı, G. (2018). Görsel Belleğin İzinde Türk Resminde Yemek Kültürü, Doktora Tezi, Işık Üniversite, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Bilimi Programı, İstanbul.

Taygur, E. (2020). Osmanlı Minyatürlerinde İstanbul Yapıları, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, M. (2019, Mart). Kıyı Kentlerindeki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Niteliğinin Mekânsal Büyümeye Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İnternet kaynakları

Altın, A. Bornovalıların Söz Hakkı. (2019) Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/altan-altin/bornovalilarin-soz-hakki-6012592>, [7 Ağustos 2019].

Bornabat. (2021). Mart 3, 2021 tarihinde levantineheritage: <http://levantineheritage.com/bornabat.html>, [3 Mart 2021].

Bornova. (2021, Nisan). Kültür ve Turizm Bakanlığı: <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77444/bornova.html>, [21 Ağustos 2021].

Bornova Belediyesi. bornova.bel.tr: <https://bornova.bel.tr/tarihce/>, [11 Eylül 2021].

Ege Üniversitesi TV. (2019, Ocak 15). Ekim 13, 2020 tarihinde youtube: https://www.youtube.com/watch?v=rDdtmfzRRM&ab_channel=Ege%C3%9Cni_versitesiTV, [15 Ocak 2019].

http://izmirfx.mekan360.com/iys_tarihce, s.-t.-b.-t. (2020),  zmirfx  zmir Valiliđi Resmi Kent Rehberi, http://izmirfx.mekan360.com/iys_tarihce,sehirID=35,icerik=166,sayfa=4-tarihce-bornova-tarihi.html?, [8 Ocak 2019].

http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg. (2021), Tarihi  zmir Haritaları: http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/1922_izmir_manisa.jpg, [29 Mayıs 2021]

http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/izmir_tasviri_.jpg. (2020), http://www.ahmet-akay.com/FileUpload/ep908877/File/izmir_tasviri_.jpg, [15 Kasım 2020]

Bornova Belediyesi, <https://bornova.bel.tr/wp-content/uploads/2019/02/0018-1-768x415.jpg>. (2021). Tarihçe, <https://bornova.bel.tr/wp-content/uploads/2019/02/0018-1-768x415.jpg>, [13 Mart 2019]

 zmir Büyük  ehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemleri https://cbs.izmir.bel.tr/cbs_portal/IkiBoyutlu. (2021, 03 05).  ubat 12, 2021 tarihinde: https://cbs.izmir.bel.tr/cbs_portal/IkiBoyutlu, [03 Mayıs 2019]

 zmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimari Restorasyon Bölümü, (2016).  zmir Bornova Richard Whittall Konağı Restorasyon Projesi. Mart 15, 2021 tarihinde: <https://restoration.iyte.edu.tr/izmir-bornovada-richard-whittall-kosku-restorasyon-projesi/>, [15 Mart 2021]

Pazar. (2014, Mart 9). Star: <https://www.star.com.tr/pazar/biz-sultanlarin-sag-koluyduk-haber-853527/>) [16 Eylül 2020]

Beyru. R (2019, Ocak 15) <https://www.youtube.com/watch?v=rDdtmfz-RRM> [13 Ekim 2020]

Richard Whittall Evi. (2012), Ocak 4, 2021 Erol  aşmaz: <http://www.erolsasmaz.com/?oku=779> [14 Ocak 2021]

Baltazzi. A (Söyleşiler, İzmir Dergisi, <https://www.izmirdergisi.com/tr/soylesi/138-alex-baltazzi-bir-italyan-in-izmir-sevdasi>, [15 Aralık 2021]

Şaşmaz, E. (2012). Belhomme (Wolf) Köşkü-Atatürk Kitaplığı- Bornova, erolsasmaz: <http://erolsasmaz.com/?oku=1185> [3 Mart 2021]

Taraç, R. (2015, Ekim 12). youtube. 10 26, 2020 tarihinde Ragıp Taraç: https://www.youtube.com/watch?v=AzcG9X39R0o&list=PLYrPfKwOnfdaBccE0KliP7nSSCHh8-Z2i&index=1&ab_channel=RagipTaranc, [26 Ekim 2020]

Ülger, H. Ö. (2018, Ekim 10). Bornova'nın Büyülü Köşkleri, Yeni Asır: <https://www.yeniasir.com.tr/yazarlar/hacer-onoglu-ulger/2018/10/10/bornovanin-buyulu-koskleri>, [27 Kasım 2020]

Richard Whittal Köşkü(2021, Ekim 2 <https://restoration.iyte.edu.tr/izmir-bornovada-richard-whittall-kosku-restorasyon-projesi/>, [02 Ekim 21]

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Hüsna Çakır

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitimi:

Yüksek Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü

Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı

Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel

Türk Sanatları Bölümü Tezhip Ana Sanat Dalı

Lise: Açıköğretim Lisesi

İş Tecrübesi: İzmir Olgunlaşma Enstitüsü 2017